

Kunsten at jage med rovfugle

Edith Wenzel

»Kunsten at jage med rovfugle« samler og videregiver de mange spændende historier, som gennem årtusinder har været knyttet til falkoneren og hans rovfugle. Bogen giver information og indblik i rovfuglenes liv og levesteder og samtidig knyttes der også forbindelser til historiens mægtigste personligheder, som i deres sparsomme fritid fra krig og administration helligede sig falkejagten, hvad enten det var på Asiens grønne græsstepper, i Mellemøstens varme sand eller i Danmarks natur. »Kunsten at jage med rovfugle« er den første danske falkonerbog siden 1949. Bogen indeholder en lang række historiske farvebilleder og fotos af falkonerens vigtigste rovfugle, som giver læseren en god fornemmelse af jagten med nogle af naturens mest fuldkomne og spændende skabninger.

Edith Wenzel (f. 1963) er datter af Irene & Frank Wenzel, som er indhavere af Ørnereservatet ved Skagen. Edith har haft en barndom blandt rovfugle og falkonerer, som har inspireret hende, så hun i dag er en af Danmarks få aktive falkonerer.

I 1990 åbnede hun og hendes mand, Finn Hansen, landets første falkonergård i 200 år. Fredensborg Falkonergård i Nordsjælland viderefører traditioner, der ellers hørte kongehuset til.

Kunsten at jage med rovfugle

Kunsten at jage med rovfugle
Sats & tryk: Hjørring Bogtrykkeri 98 92 03 02
Er sat med Times
Omslag: 350 g Invercote
Indvendig: 170 g Multiart Gloss
© Ørnereservatet
Citation: Kun med tydelig kildehenvisning
Redaktion og foto: Frank Wenzel
Forsidefoto: Edith Wenzel med havørnen Nøkke.
ISBN: 87-981925-5-8

Kunsten at jage med rovfugle

Edith Wenzel

*Redaktion og foto:
Frank Wenzel*

Indhold

Falkejagts oprindelse	6
– Frederich II af Hohenstaufen	8
– Engelske konger	13
– Falkejagts historie i Norden	15
– Skjaldedigtning og sagaer	15
– Andre kilder om falkejagt	16
– The Boke of St Albans	19
– De danske konger	20
– Det kongelige falkoneri på Frederiksberg	23
– Falkejagt i Sverige	28
– Falkonerkultur i Norge	28
– Den sidste kongelige falkejagt i Danmark	29
Nutidens interesse for falkejagt og falkoneri	31
– Holland	31
– Tyskland	33
– England	33
– Det tidligere Sovjetunionen	35
– Nordamerika	35
– Danmark	36
Jagtformer med falkonerens rovfugle	38
Falkonerens rovfugle	
– De langvingede rovfugle – falke	
– Dværgfalk	42
– Tårnfalk	44
– Lannerfalk	46
– Lærkefalk	48
– Vandrefalk	49
– Sakerfalk	54
– Jagtfalk	60

– De kortvingede rovfugle – høge	
– Duehøg	65
– Spurvehøg	70
– De bredvingede rovfugle – ørne	
– Kongeørn	75
Anskaffelse af falkonerens fugle	78
Lovgivning	79
Opdrættere	82
Falkonerudstyr	83
Foder og pleje	86
Træning	88
Politik og Naturbeskyttelse	93
Nutidens trusler mod rovfugle	95
Opdræt og genudsætning	97
Litteratur og kilder	99
Nyttige adresser	101

Falkejagten oprindelse

I tusindvis af år har mennesket følt henrykkelse og tiltrækning af dyr, der er os overlegne i udfoldelsesevner som blandt andet flyvningen. Rovfuglene var blandt de væsener, som mennesket har beundret i særlig grad, ja nogen steder har de endda været hellige. Dette skyldes først og fremmest den uovertrufne flyvning og jagt, som mange rovfuglearter er i stand til at fremvise. Deres stolte og måske lidt reservede sind har været medvirkende til, at de fik en fast plads hos konger, fyrster og statsoverhoveder. Udover at blive jagtfulde hos statsoverhovederne blev de også hurtigt symboler på magt, styrke og overlegenhed og fandt dermed tillige deres plads i rigsvåben og bannere.

Det er umuligt at sige præcist, hvor og hvornår mennesket første gang begyndte at træne rovfugle op til et egentligt samarbejde for derigennem at drage fordel af en af naturens mest gennemførte skabninger for så vidt angår flyve- og jagtteknik. Noget tyder på, at de første mennesker, som tog rovfuglene i deres tjeneste, var folkeslag, der levede langt mod øst. Mange kinesere, mongoler og arabere har i gennem tusinder af år levet som nomader og på den måde opnået en misundelsesværdig naturindsigt. Denne indsigt var hovedingrediensen for at kunne overleve i nogle af verdens mest barske områder, og uden at kunne gøre brug af hest, kamel, hund og rovfugles egenskaber var chancerne for at overleve minimale.

Inspirationen til det samarbejde, som opstod mellem rovfugl og menneske, er sikkert hentet fra gentagne iagttagelser af rovfuglenes jagtteknik, og for nomaderne på de asiatiske stepper var der nok af rovfuglearter at udvælge til et jagtsamarbejde. Det viste sig dog hurtigt, at de rovfugle, som jægerne kunne drage mest fordel af, var kongeørn, jagtfalk, sakerfalk og vandrefalk. Disse fuglearter kunne fange alt fra småfugle til store rovdyr så som ulv og sneleopard.

Falkejagten havde allerede eksisteret i flere tusinde år, inden kendskabet til den spredte sig til Europa i forbindelse med de store folkevandringer omkring år 300 e.Kr.

Paulinus af Pella, der var biskop i Clemon i år 400 e.Kr., skriver om falkejagten, som om det allerede var en veletableret jagtform og ikke

Bayeux-tapet – et af årtusindskiftets måske mest betydningsfulde samtidsdokumenter. Bayeux-tapetet fra tiden umiddelbart efter slaget ved Hastings i år 1066 viser den skæbnesvangre falkejagt, som havde så stor betydning for den engelske krone. Hovedpersonerne på det næsten 70 meter lange tapet er Harald Godwinson og Wilhelm Erobreren, som i starten af tapetet er på jagt med deres rovfugle.

mindst et led i den lærdom, som alle unge adelsmænd skulle opnå indsigt i. Snart blev falkejagten så populær blandt den toneangivne klasse, at det endda skabte problemer. Mange gejstlige var efterhånden så optaget af at gå på falkejagt, at det af og til kunne knibe med at passe menigheden, og når der endelig blev afset tid til gudstjenester, var de gejstliges yndlingsfalke ofte med i kirken. Ved et kirkemøde i år 506 e.kr. i Agde i Frankrig, var det blevet for meget af det gode, og der blev udarbejdet et dekret, som forbød præster at gå på falkejagt. Dekretet blev dog ingen succes, da selv paven holdt af denne friluftsfornøjelse.

Der findes dog kun få skrevne kilder om falkejagt i perioden før middelalderens begyndelse, men allerede ved årtusindskiftet begyndte mængder af kunstværker og litteratur om falkejagt at dukke op. Det berømte Bayeux-tapet fra perioden umiddelbart efter slaget ved Hastings i 1066 er en af de bedst bevarede samtidskilder. Broderiet – med sin længde på næsten 70 meter – videregiver en mængde oplysninger til os om, hvordan folk gik klædt, byggede skibe og førte krig. De første 10-15 meter af broderiet handler om en falkejagt. Scenerne viser Harald Godwinson, som med skib tager på falkejagt.

Frederich II af Hohenstaufen

I middelalderen begyndte man at spore en stigende interesse for naturvidenskabelige spørgsmål. Frederich II af Hohenstaufen (1194-1250), der herskede over Italien og Tyskland, kronet som romersk kejser, konge af Jerusalem og konge af Sicilien, er blandt de historiske personligheder, som efterlod sig svar på nogle af de spørgsmål, som videbegærlige mennesker igen og igen stillede i 1200-tallet.

Frederich II fik tid til at jage med falke, skønt han førte krig en væsentlig del af sin tid. Hans lidenskab for falkejagt ledte ham ind på mangeartede videnskabelige studier af fugle, dyr og planter, som han har skildret både i ord og farvelagte tegninger i sit store værk »*De Arte Venandi Cum Avibus*« (Om kunsten at jage med fugle). Dette store værk beskriver ting, som aldrig tidligere var blevet undersøgt så tilbundsående. Første del af værket er nærmest en lærebog om fuglenes udseende, kropsbygning, vaner og udbredelse i verden. Der bliver også for første gang gjort

Illustration fra Frederich II af Hohenstaufens bog "De Arte Venandi Cum Avibus" (Kunsten at jage med fugle) fra 1200-tallet viser 2 falkonerer, som har foretræde for den mægtige tysk-romerske kejser.

Frederich II's bog viser i detaljer de forskellige led i træningen af falkonerens jagt fugle. Her viser falkoneren falcken tilrette på handsken ved let at berøre halen. Falken vil da vende rigtigt med front mod falkoneren.

rede for trækfuglenes ruter. Efter denne videnskabelige, ornitologiske gennemgang, går Frederich den II igang med at instruere læserne i kunsten at jage med rovfugle.

Kejseren, som kom vidt omkring i verden, erhvervede sig falke fra fjerne steder som bl.a. Island, Finland og Indien. Han var ikke i tvivl om, at fuglene fra de arktiske egne var stærkere, dristigere, hurtigere og smukkere end fuglene fra de varmere himmelstrøg, hvilket derfor specielt gjorde fuglene fra arktiske egne velegnede for konger eller fyrster.

På Kejser Frederich II's måske vigtigste rejse til det hellige land opnåede han en 10-årig aftale med Sultanen af Egypten om genindførelsen af et kristent styre i Jerusalem. En så vigtig aftale for det kristne Europa havde ikke haft en chance, hvis ikke Kejser Frederich II havde vist stor respekt for andre kulturer, herunder den arabiske, hvor han til og med talte sproget.

Ind imellem forhandlingerne om overtagelsen af Jerusalem kunne Kejser Frederich føre lange venskabelige diskussioner om falkejagt med Sultanen af Egypten. Sultanen kunne bidrage med en mængde stof til Kejserens endnu ikke færdiggjorte bog om kunsten at jage med fugle.

Til sidst skal som et kuriosum nævnes, at i starten af 1200-tallet herskede Djengis Khan næsten over hele Asien og var blevet spået, at han skulle herske over hele verden. Han sendte derfor en meddelelse til den tysk-romerske Kejser Frederich II, at såfremt han underkastede sig med det samme, kunne han forvente en fremstående stilling i det nye rige. Frederich II svarede lidt spøgefuldt tilbage, at det da så skulle være som falconermester. Denne stilling var dog allerede besat af Djengis Khans søn.

Selvom Kejser Frederich II's forhold til Paven var anstrengt, kan man den dag i dag netop takke pavestyret for bevarelsen af værket »De Arte Venandi cum Avibus«. I næsten 800 år har kejserens bog været opbevaret i Vatikanets bibliotek, og i dag kan offentligheden se denne smukke store bog godt beskyttet under tykt glas.

Korsfarerne lå i uafbrudt krig med araberne i perioden inden Kejser Frederich II afsluttede forhandlingerne om at genindføre et kristent styre i Jerusalem. Under en af disse stridigheder fortælles historien om korsridderen Philip August af Frankrig. Philip August belejrede sammen med sine krigere byen Acre i Syrien, og som så mange andre korsriddere kunne Philip

Frederich II af Hohenstaufen modtager første udgaven af det store værk "Kunsten at jage med fugle", som han selv har skrevet efter mange års forskning og samtaler med de førende eksperter på området. Værket var rigt illustreret med fine farvetegninger, som kejseren selv havde lavet.

August fornøje sig med sin jagtfalk i pauserne for krigshandlingerne. I år 1104 var han dog så uheldig at miste sin hvide jagtfalk under en jagt, og det skulle vise sig så uheldigt, at det var fjenden sultan Saladin, som fik kaldt falcken til sig på bymuren. Philip August forsøgte at løskøbe sin elskede falk og tilbød sultanen 1000 gulddukater i løsepenge for falcken, men sultanen så falcken som et godt varsel og afslog handlen.

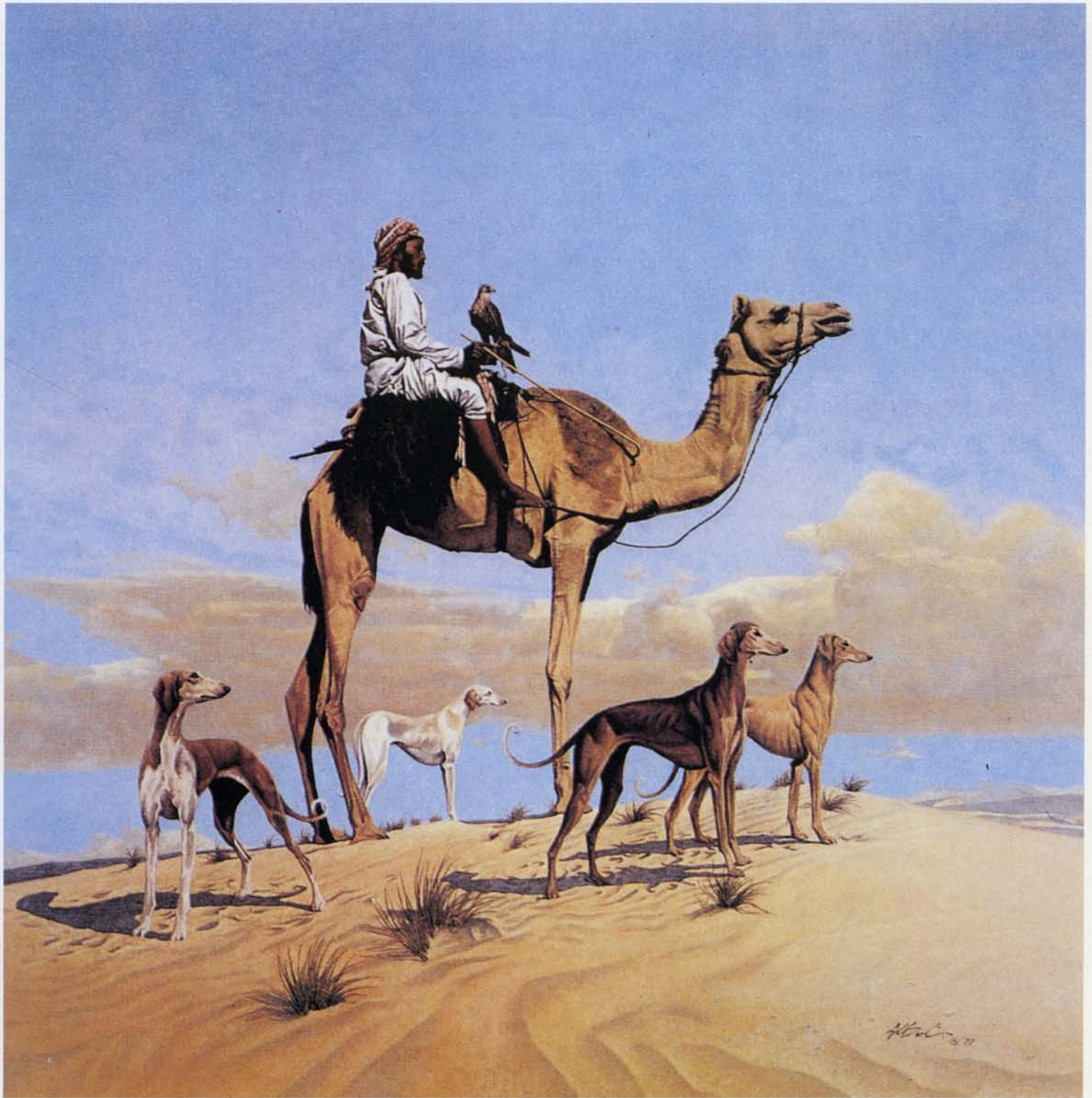
Engelske konger

I England gik enhver konge fra *Ethelbert II* (ca. år 550) til *George III* (år 1760-1820) meget entusiastisk på jagt med rovfugle. I 1300-tallet byggede Richard II falkehusene (the Royal Mews), på Charing Cross i London.

I starten af 1500-tallet deltog *Henry den VIII* i en falkejagt, og jagten foregik så vildt, at kongen styrtede med sin hest og kun med nød og næppe blev reddet af sine falkonerer.

Falkejagten i det klassiske sprog

Blandt den toneangivende klasse i England blev unge mænd og kvinder opdraget til at forstå kunsten at jage med rovfugle, sammen med mange af de ord og udtryk, som havde med dette emne at gøre. Det at forstå falkejagten og falkonerernes tale, var en vigtig del af opdragelsen og for at kunne forstå hvad billedkunsten og for eksempel mange af Shakespeares dramaer udtrykte, var det tillige mange gange en nødvendighed. I Shakespeares drama om Hamlet siger Hamlet til en af sine hoffolk i andet akt: »I am but mad north-north-west; when the wind is southerly, I know a hawk from a handsaw«. Oversat betyder det: »Jeg er kun gal ved nord-nordvest. Når det blæser fra syd, kan jeg skelne en falk fra en hejre«. På Shakespeares tid var det almindeligt at gå på jagt om eftermiddagen, og når falcken steg til vejrs på jagt efter hejren i nordvestlig vind, kunne falkoneren ikke skelne falk fra hejre, da han fik solen i øjnene.

Et af arabernes transportmidler var den hurtige kamel. På billedet er falkoneren i selskab med sine salukis-hunde og en sakerfalk. Falk og hunde kan i fælleskab jage så stort et bytte som gazeller. Terence J. Gilbert's oliemaleri på træ "The desert falconer".

Da dronning *Mary Stuart af Skotland* i 1500-tallet sad i fængsel på Sheffield Castle under Jarlen af Schrewsburys opsyn, havde hun i begyndelsen af dette ophold som en af de eneste fornøjelser lov til under opsyn at jage lærker med sin dværgfalk uden for fængslets mure.

Englændere havde flere fine falkearter på de britiske øer, og det var normalt ikke nødvendigt for de engelske konger og dronninger at skaffe falke fra udlandet. Men i starten af 1600-tallet sendte *Christian den IV* 24 jagtfalke som en gave til sin falkonerinteresserede svoger *James I af England*.

Falkejagtens historie i Norden

Siden skydevåbenets almindelige udbredelse for et par hundrede år siden har man kun i ringe grad interesseret sig for falkejagtens historie i de nordiske lande. Ja faktisk har man – bevidst – forsøgt at ændre den ophøjede status, som rovfuglene i tidligere tider besad. Derved kunne man med god samvittighed udrydde og bekæmpe rovfuglene i et hidtil uset omfang.

Den senere tids interesse for vor nordiske baggrund, kultur og rødder har været medvirkende til, at arkæologer og historikere har fået blod på tanden til at undersøge emner og ukendte sider af vore nordiske forfædre, som ikke tidligere har været efterforsket.

Skjaldedigtning og sagaer

Tidligere har det været ganske vanskeligt at sandsynliggøre teorierne om, at jagt med rovfugl har været almindelig udbredt i de nordiske lande så tidligt som i jernalderen. Kildematerialet har været sparsomt, og man må huske på, at langt op i middelalderen var det stadigvæk kun en ubetydelig og uhyre begrænset del af befolkningen, som kunne udtrykke sig på skrift.

Sagaen om *Rolf Krake* er skrevet i det 14. århundrede af en ukendt forfatter. Men selve handlingen udspiller sig på et langt tidligere tidspunkt, nemlig i folkevandringstiden omkring år 600 (jernalderen). Sagnet om den danske konge Rolf kendes ikke kun i Norden, men er også velkendt fra både engelsk heltedigtning og fra dansk historieskrivning først og fremmest Saxo Grammaticus.

Uden at komme ind på hele historien om Kong Rolfs bedrifter, skal det blot nævnes, at på dette tidlige tidspunkt i dansk historie kendte man til at træne rovfugle. Et par afsnit om Rolf Krakes besøg hos sin meget fjendtligsindede stedfar i Uppsala – kong Adils – lyder således:

»Så gik Svipdag i spidsen for dem alle og hans brødre Hvidsærk og Beigad efter ham og dernæst kong Rolf og Bødvar og sådan fulgte de efter hinanden. Der var da ingen at måle sig med, for de svende, som havde fulgt dem til hallen, var forsvundet.

De havde deres høge på skulderen og det blev dengang anset for en stor pragt og kong Rolf ejede den høg, der hed Højbrog.

Lidt senere i sagaen lyder det:

»De mødte ingen så stolt eller hovmodig, uden at han dog blev nødt til at bøje sig for deres store hug. Og midt i denne hårde kamp kom kong Rolfs høg flyvende ud af borgen og satte sig på kong Rolfs skulder, idet den gav det skin af, at den havde en stor sejr at rose sig af. Bødvar sagde: »Den ser ud som om den havde udrettet noget stort«. Den mand, som skulle tage sig af høgene, skyndte sig hen til loftet, hvor de blev holdt og mærkeligt fandt han det, at kong Rolfs høg var borte, men alle kong Adils' høge døde«.

Andre kilder om falkejagt

Foruden sagaerne findes der et par andre historiske mindesmærker, som yderligere kan give os vished for, at falkejagt og træning af rovfugle har fundet sted i jernalderen.

Runesten findes der mange af i Skandinavien, men for så vidt angår jagt med rovfugle skal man til Sverige, nærmere betegnet ved Harg i Uppland. På flere af runestenene ses rytter og rovfugle i jagt-samarbejde.

Runestenens hellige kraftsymboler er måske netop det, som har fået en svensk arkæologistuderende ved Stockholms Universitet til at skrive en

Kalenderblad for august måned malet af Jacquemarrt de Hesdin og Paulde Limborug i perioden 1384–1411 til kunstbogen "Les Très Riches Heures du Duc deBerry". August var måneden, hvor falkejagtsperioden begyndte. Falkonererne har her dværgfalk og spurvehøg med, og manden med den lange stok skal måske jage agerhøns og vagtler op fra kornmarkerne.

Kvinder deltog normalt ikke i mændenes friluftaktiviteter før i tiden, men falkonersporten var dog en undtagelse. Kvinderne benyttede ofte den mindste af falkonerens rovfugle – dværgfalken også kaldet "Lady Hawk" til specielt jagt på lærker.

The Boke of St. Albans

1486 skrev Abbedisse Juliana Barnes bogen »The Boke of St Albans«. I denne første håndbog på engelsk for falkonerer findes en liste over hvilke rovfugle, som personer i forskellige rangklasser måtte benytte til jagt.

<i>Rang</i>	<i>Rovfugl</i>
<i>Kejser</i>	<i>Ørn eller hvilken fugl kejseren måtte finde behag i</i>
<i>Konge</i>	<i>Jagtfalk (både hun og han)</i>
<i>Prins</i>	<i>Jagtfalkehan (the falcon gentill)</i>
<i>Hertug</i>	<i>Vandrefalk (the falcon of the rock)</i>
<i>Jarl</i>	<i>Vandrefalk (the falcon peregrine)</i>
<i>Knægt</i>	<i>Sakerfalk (ofte på dansk slagfalk)</i>
<i>Godsejer</i>	<i>Lammerfalk</i>
<i>Adelsfrue/lady</i>	<i>Dværgfalk</i>
<i>Ung mand</i>	<i>Lærkefalk</i>
<i>Tjener ved hoffet</i>	<i>Duehøg</i>
<i>Gejstlig</i>	<i>Spurvehøg</i>
<i>Præst</i>	<i>Spurvehøg (han) »Musket«</i>
<i>Mænd af lav herkomst</i>	<i>Tårnfalk</i>

Forskellen i størrelsen på han- og hunrovfugle er meget markant. Hanner er ca. 1/3 mindre end hunner og går normalt under betegnelsen Terzel eller Tiercel (fra fransk Tierce = 1/3). Hunner hed normalt blot falken. Som det fremgår af listen, var hunner mest attraktive, idet de var i stand til at fange et større bytte.

Det er uvist, hvor nøje man i 1400-tallet fulgte Abbedissens regler for hvem, der måtte gå på jagt med hvilke rovfugle. Men listen giver alligevel et indtryk af de forskellige rovfuglearters værdsættelse.

Det var ikke kun rovfuglene, som blev højt værdsat. Falkoneren havde også en høj stjerne på slotte og borge. Det berettes således, at i Wales blev falkonermesteren i 1100-tallet regnet for den 4. højst rangerende person efter kongen. Det var ikke unormalt, at kongen holdt stigbøjlen for falkonermesteren, når denne steg til hest med falken på handsken.

uhyre spændende opgave om »Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre järnålder«. I 1983 kunne *Maria Vretmark* således fremlægge sin opgave i arkæologi, hvori hun påviste, at man allerede i jernalderen brugte rovfugle til jagt.

Hendes vigtigste bevismateriale var de mange rige *skibs- og brandgrave*, som var opdaget i Vendel, Valsgårde, Tuna og Ultuna. Dokumentationen bestod i at undersøge de mange forskellige knogler, som lå mellem hinanden i gravene, hvoraf nogle var tilbage fra år 550.

Osteologiske analyser (knogleanalyser) blev foretaget af de mange kilo knoglemateriale, som fandtes på gravstederne. Selvfølgelig var hovedparten af knoglerne fra mennesker og almindelige husdyr så som heste, hunde, køer og får. I nogle af gravene fandtes der imidlertid også knogler fra bl.a. høge og falke.

I en særlig rig grav fandt man alt, hvad der hørte med til en rigtig falkejagt sågar med byttet en and og en hejre, hvilket kan fortælle os om både falkonerkulturen, og hvad der blev jaget med rovfuglene i Norden for næsten 1500 år siden.

De danske konger

De meget tidlige nordiske konger brugte ikke kun falkene og høgene til eget brug, men også til gaver og diplomatiske hædersbevisninger til konger, fyrster og ligestillede i en lang række europæiske lande.

Regnskaber fra *Harald Blåtands* tid (900-tallet) viser, at *Hakon Jarl* i Norge måtte betale den danske kong Blåtand 100 mark guld og 60 jagt-falke årligt i skatter for den del af Norge, som han havde fået overdraget. Harald Blåtand kaldte Norge for sin falkeø på grund af det store antal jagt-falke, som lever her.

Mange efterfølgende danske konger og dronninger har beskæftiget sig med jagt med rovfugle. *Knud den Helliges* segl viser kongen ridende med sin falk på handsken i forbindelse med overrækkelsen af sit gavebrev til Lund Domkirke i 1085.

Senere skal *Valdemar den Store* (1157-1188) og dennes søn have bragt stor sorg til Danmark i forbindelse med en falkejagtsudflugt til den lille ø Lyø lidt syd for Fåborg. Valdemar Sejr og hans 14-årige søn lå og sov ro-

Skibby Kirke rummer bl.a. dette smukke kalkmaleri fra 1300-tallet, som i mange hundrede år var dækket af hvidt kalk. 3 konger rider afsted på jagt med deres falke og hunde. Djæveln lurer, og døden truer. En påmindelse om at livets glæder ikke varer evig – selv ikke for konger.

På Frederiksberg Allé finder man denne smukke falkonerstatue, som vidner om rige traditioner for falkonersporten i specielt Frederiksberg kommune, hvor det kongelige falkoneri lå indtil år 1810.

ligt efter en lang dags falkejagt på denne ø. Ganske uventet blev de i deres telt overmandet og bragt til Mecklenborg som fanger. Det fortælles, at kongens falkonerdreng måtte slippe kongens og prinsens yndlingsfalke for at skaffe hjælp til at forhindre bortførelsen. Deres anstrengelser var dog forgæves.

Valdemar Atterdag (1300-tallet) havde også stor interesse for falkejagt, som i mange tilfælde foregik i områderne ved Gurre Slot, hvor der dengang var et rigt fugleliv i de omkringliggende store moseområder. I Rigsarkivet kan man læse et brev fra den 23. august 1375 fra pave Gregorius XI til Valdemar Atterdag. Paven takker for nogle heste og en jagtfalk, som kongen havde sendt som gave.

Det kongelige falkoneri på Frederiksberg

I oktober 1571 blev det kongelige falkoneri sat i mere i faste rammer, og i den anledning blev *Niels Ulfstand til Barsebäck i Skaane* udpeget til øverste falkonermester af *Frederik II*. Et rigtigt falkoneri blev hermed etableret for første gang i Danmark. Niels Ulfstand må dog have båret sig uforstandigt ad, for allerede 1½ år efter blev falkoneriet lukket.

Næsten et hundrede år gik uden, at man hørte tale om det kongelige falkoneri, men i 1664 lod kronprins Christian (senere *Kong Christian den V*) en falkonergård etablere på den adresse, som senere kom til at hedde Falkonerallé 118 i København (Frederiksberg kommune). Falkonergården blev bolig for 20-30 falke, der skulle trænes til brug for hoffets falkejagter i omegnen. Falkonergårdens vigtigste opgave blev dog fremskaffelse af de såkaldte presentfalke: Falke som blev foræret til næsten alle europæiske statsoverhoveder.

Falkonergården var tillige bolig for 4-6 falkonerer, et par jagtheste, nogle hunde, ugler samt høns og krager, som var en del af falkenes føde. Den lille stråttækte gård havde et jordtilliggende på 5 ½ tdl. land og lå dengang i landlige omgivelser, hvor det var muligt at træne falkene på markerne lige udenfor gården.

Gården blev ledet af en falkonermester, som oftest var en udlænding (formentlig fra Holland, der var vidt berømt for historiske falkonertraditioner).

Presentfalkene blev for det meste indfanget på Island, hvor der var opstillet fangsthytter i nærheden af de mest almindelige træksteder. Der var tale om både de almindelig grå og de mere sjældne hvide jagtfalke, som kom med drivisen. Falkene blev indfanget midt om sommeren, og nogle uger senere ankom fragtskibet og lagde til i nærheden af Reykjavik sammen med en falkoner. Når alle falkene var ankommet til anløbsstedet, blev de bedste udvalgt og installeret på skibet med hætter på hovedet. Rejsen gik umiddelbart herefter direkte til København. Forinden var andre levende dyr – oftest får, køer og heste – bragt ombord. De skulle bruges som føde for falkene og besætningen undervejs. På Falkonergården gjorde falkonererne sig straks klar til afrejse til de europæiske kongehuse uden yderligere træning af fuglene. De lande, som kunne være heldige at modtage de smukke store falke, var hovedsagelig Danmarks allierede og lande, som Danmark kunne drage fordel af et godt samarbejde med. Sverige modtog aldrig falke fra Danmark, hvilket skyldtes det noget anstrengte forhold, vi havde til vor nabo.

1764 var et af de år, hvor der blev sendt flest presentfalke ud i diplomatiets tjeneste, og regnskabet så således ud inden afrejsen fra København:

50 til den franske konge,
30 til kejseren af Tyskland,
60 til kongen af Portugal,
20 til Landgreven af Hessen,
2 til den franske ambassadør,
3 beholdt kongen selv.

Sultanen af Marokko og Kejserinden af Rusland modtog også falke. Endelig blev der sendt falke til England og Holland som gaver. For at sikre, at falkonererne ikke fik byttet om på falkene undervejs, sendte man et bud afsted til de europæiske hoffere med en fjer udtaget fra den falk, som var stillet dem i udsigt. På denne måde undgik man utilfredshed med falkene, for man kunne jo bare sammenligne fjeren med den modtagne falks fjerdragt.

I 1793 ophørte man med at sende jagtfalke regelmæssigt fra Island til Danmark. Forklaringen skal findes i det hurtigt skiftende og urolige Eu-

Kong Codradin på falkejagt med sin falkoner. Illustrationen stammer fra værket om Codradins bedrifter (år 1268). Bogen bevares i dag på Heidelberg universitets bibliotek.

ropabilede, som prægede denne periode i historien. Den største aftager af de danske presentfalke var Frankrig, og i 1792 havde det franske hof modtaget de sidste danske falke. Få måneder herefter blev *Ludvig XVI* bragt til skafottet og henrettet den 21. januar 1793. Den allersidste presentfalk blev overrakt i 1806. Mere end 50 forskellige hoffer havde da igennem tiden modtaget presentfalke fra Danmark.

Ligesom næsten samtlige regenter i Europa gik de danske konger og dronninger på jagt med falke, og dertil blev Falkonergården brugt som udgangspunkt. Falkonergården var placeret forholdsvis tæt på hoffets residens, og efter få minutters ridt eller kørsel med karet kunne man se de smukke falke jage hen over markerne ved fælledeerne, i kongens Enghave eller ved Eremitageslottet i nærheden af Lyngby i Nordsjælland. Historiske personligheder, som *Dronning Sophie Amalie* (1600-tallet), *Christian den Syvende*, *Dronning Caroline Mathilde* (begge fra 1700-tallet) deltog her aktivt i falkejagten.

I Danmark brugte man ikke kun jagtfalkene fra Island til jagt, men vi forsynede os tillige med vandrefalke og lærkefalke, som kunne fanges ved de såkaldte falkelejer (træksteder), bl.a. ved Frederikssund, Halsnæs, Ods Herred og på Lolland.

Jagtfalkene brugte man til det store vildt som eksempelvis hare, glente og hejre. Hejrejagten har formentlig været den meste populære af alle jagtformer i Europa. Vandrefalken var god til krager, råger, duer og agerhøns, hvorimod den noget mindre lærkefalk blev brugt til at fange mindre fuglevildt som eksempelvis vagtel og lærke, der førhen var en meget yndet spise.

Hvorvidt *Christian den V* (1600-tallet) egentlig var særlig interesseret i falkejagt skal være usagt. Det fremgår dog ganske klart, at han kun var villig til at yde et ubetydeligt beløb til driften af falkoneriet på Frederiksberg. Nemlig 1.000 rigsdaler årligt. Senere var det dog nødvendigt at hæve dette beløb til 1.300 rigsdaler om året. For at sætte beløbene lidt i relief kan det nævnes, at en falk repræsenterede en værdi på 600-700 rigsdaler.

I 1784 afløste falkonermestersvend Frederik Petersen falkonermester Verhuven, som pludselig døde under en rejse til Frankrig med presentfalke. Den nye falkonermester lavede et budget for, hvad falkejagten årlige udgift løb op i, nemlig 2.637 rigsdaler excl. kammerherre de la Calmettes gage på 1.000 rigsdaler.

På Musée Condé, Chateau de Chantilly finder man adskillige smukke illustrationer om falkejagten. Her ses den nok så populære jagt på hejrer, traner og andre vandfugle. Bemærk hvor højt falken er nået op i himlen – og er det en aura, eller er det blot solens stråler, man kan se lyse.?

Posterne på budgettet så bl.a. således ud: Kostpenge til 30 falke og 2 ugler, indfangningspenge for 15 sletfalke (vandrefalke), 2 lærkefalke, lærkegarn, køb af falkehætter fra Holland, 24 par falkebjælder, 24 dråler, led til kæder og skind til falkesko. Der holdtes 2 mynder og nogle heste til falkejagten.

Kongen betalte falkonerernes uniformer, men man anskaffede selv handsker, tasker og jagtknive.

Om de 3 falkonersvende og 3 falkedrenge, hvoraf nogle var fuldvoksne mænd, der havde tjent 17 år på Falkonergården, kunne siges meget, hvilket der også blev gjort. De var ikke på nogen måde nemme at styre, og af og til måtte de endda afstraffes. En af falkonerdrengene kom på et tidspunkt 3 uger i Blåtårns fangehul på vand og brød, fordi han både drak og forlod Falkonergården uden tilladelse for at gå på damebesøg. Afstraffelsen var undertiden så hård, at en af de gamle svende ikke turde komme tilbage til Falkonergården af frygt for at få en omgang klø.

Falkejagt i Sverige

Falkejagten historie kan formentlig dateres endnu længere tilbage i Sverige end i Danmark. Grunden hertil skal nok findes i, at østsvenskerne har haft bedre kontaktmuligheder med de baltiske lande og Rusland, hvor falkejagten blev kendt fra asiaterne. Det svenske hof fik deres eget falkoneri allerede i middelalderen, men der er desværre ikke særlig mange efterladte dokumenter herom. Fra *Kong Gustaf Wasas* hof (1523-1560) og fremefter findes der imidlertid flere uddybende kilder om det kongelige falkoneri i Sverige.

I Sverige bevarede falkoneriet lidt længere end i Danmark, idet den sidste kungl. falkonermästare Carl Harold Konstantin von Ham, hvis aner i øvrigt gik tilbage til det hollandske falkoneri i Valkenswaard, først døde i 1867.

Falkonerkultur i Norge

Falkejagten har i Norge kun haft en ringe udbredelse. Der findes dog enkelte kilder, som beretter om denne jagtform. Snorre omtaler brugen af

trænede falke i Olav den Helliges saga, og på Alstad på Toten står en runesten fra omkring år 1000, som viser en falkoner til hest med en jagtfalk på hånden.

Til gengæld har Norge spillet en betydningsfuld rolle indenfor falkoneriet i Europa. Norge blev leverandør af de grå jagtfalke og i mindre grad vandrefalke, tårnfalke og dværgfalke. Falkene blev fanget som flyvefærdige fugle i juli og august måned allerede fra år 1153, hvor den første licens blev givet.

Fangstområderne var i 900-1400 meters højde og lå i Røros, Oppdal, Dovrefjell og så langt nordpå som på bl.a. Karlsøy ca. 50 km nord for Tromsø. Mange steder har til en vis grad bevaret navne, som leder os hen på falkoneriet, som eksempel Falkekeila, Falkefjellet, Falkeelva og Falkgården. I middelalderen var det grundejerne, som havde rettigheden til at fange falkene, men kongen havde dog forkøbsret til dem. Men i 15-1600-tallet blev det et kongeligt monopol, som blev udnyttet kommercielt ved bl.a. bortforpagtning mod årlige afgifter. Det har i gennem tiderne næsten altid været hollænderne, som forpagtede falkelejerne. Her fangede de professionelle falkonerer fra Valkenswaard de flyvefærdige falke og trænede dem efter de århundrede gamle hollandske falkonertraditioner.

Den organiserede fangst af falkene sluttede i 1780'erne, men i 1800-tallet blev enkelte falke stadig fanget, skønt efterspørgslen efter jagtfugle på dette tidspunkt næsten var total ophørt i Europa.

Den sidste kongelige falkejagt i Danmark

I 1803 fandt den sidste kongelige falkejagt sted i anledning af *hertug Vilhelm af Gloucesters* besøg i Danmark, og dermed afsluttes et spændende kapitel af Danmarkshistorien og mere end 1000 års kongelig falkejagt. 7 år senere, da der kun var en falk tilbage i falkoneriet, foreslog *hofjægermester Sehested*, at Falkonergården skulle lukkes. Da Departementet for de udenlandske Anliggender jo ikke sendte presentfalke ud i verden længere, havde de heller ikke noget at indvende mod nedlæggelsen, og ved kongelig resolution af 10. april 1810 stadfæstedes nedlæggelsen af Falkonergården.

*Titelblad fra bogen *Traité de Fauconnerie* af Schlegel og Wulverhorst fra 1800-tallet. De forskellige scener viser bl.a., hvordan man fik fat i rovfuglene, træningen og tilsidst selve jagen.*

Nutidens interesse for falkejagt og falkoneri

I 1800-tallet forsvandt interessen næsten helt for at dyrke falkejagt i Europa. En af årsagerne var, at flere marker blev dyrket og tilplantet, og derfor blev det umuligt at drive falkejagten på den oprindelige vis, idet manglende udsyn og risikoen for at ødelægge afgrøder som følge af ridtet over markerne vanskeliggjorde jagten. En anden årsag var ændring i moden hos de europæiske hoffer og tillige en væsentlig forbedring af haglgævret. I et engelsk ordsprog bliver den ændrede og måske mere fortravlede mentalitet udtrykt meget klart: »It is easier to train a gun than a hawk«.

Holland

Van den Heuvel var blandt de falkonerer, som bevarede en stor og lidenskabelig interesse for falkejagten. Det er nok ikke nogen tilfældighed, at han stammede fra Holland nærmere betegnet fra Valkenswaard, som i gennem århundreder var et af Europas kraftcentre for falkoneriet, og falkonergårde med respekt for sig selv havde altid falkonermestre fra Valkenswaard. I denne hollandske by findes en kirke opkaldt efter St. Bavon, som er skytshelgen for falkonererne. St. Bavon levede i det 7. århundrede i Belgien.

Falkoner van den Heuvel døde i 1845 og blev efterfulgt af Adriaan Mollen. I 1938 oprettedes »*Nederlandsch Valkeniersverbond Adriaan Mollen*« en falkonerforening, som desværre på grund af 2. Verdenskrig måtte holde en pause indtil 1947, hvorefter foreningen genoptog sit virke, og den eksisterer i bedste velgående den dag i dag sammen med yderligere to nyere falkonerforeninger, som i alt har henvend et par hundrede medlemmer.

Den slovakiske falkoner Stefan med ung vandrefalk. Falken har lige fået fjernet hættten og er på vej til at flyve fra handsken.

Tyskland

Tyskland har rige traditioner for falkejagt, men som i mange andre lande har der været en længere pause i sidste århundrede. I forbindelse med 1. Verdenskrig blev der taget en mængde russiske krigsfanger fra russisk Turkestan, og de blev læremestre for de interesserede tyskere, som i 1923 oprettede »*Deutscher Falkenorden*«. Selvom propagandaminister Göring var særdeles interesseret i falkejagt, overlevede *Deutscher Falkenorden* ikke 2. Verdenskrig. Nogle år efter krigens afslutning lykkedes det alligevel at samle interesserede, og i 1949 havde over 100 interesserede meldt sig ind i foreningen. Senere oprettedes tillige en konkurrerende falkonerforening, men *Deutscher Falkenorden* har bevaret sin førende rolle i den internationale sammenslutning af falkonerforeninger IAF (The International Association for Falconry and Conservation of Birds of Prey). I dag er interessen for falkejagt og opdræt i Tyskland meget stor, og der findes her nogle af verdens førende videnskabsmænd indenfor sygdomsbekæmpelse og opdræt. Flere tusinde beskæftiger sig med denne jagtform, hvor specielt duehøgen og vandrefalken hører til blandt de mest populære jagt fugle. En lille gruppe falkonerer har specialiseret sig i den asiatisk inspirerede jagt med ørne. Ørnejagten foregår mest i Sydtykland med kongeørne. Hvert år afholder *Deutscher Falkenorden* jagt for bl.a. udenlandske falkonerforeninger, og det er ikke unormalt, at mere en 75 falkonerer fra hele Europa møder op med deres duehøge, vandrefalke, jagtfalke og kongeørne. Foruden falkonererne kan almindelige tilskuere deltage i jagterne, som varer 3 dage.

England

I England har interessen for falkejagt bestået uafbrudt i mere end 1500 år. Da falkejagten og falkonerkulturen var ved at ebbe ud i andre europæiske lande, etablerede England i 1863 en falkonerklub, *The Old Hawking Club*, der i 1927 blev afløst af *The British Falconers Club*. Klubben havde efter 2. Verdenskrig 80 medlemmer. I dag har England mere end 12 falkonerforeninger og mere end 12.000 mennesker holder rovfugle i England. Det er også i England, at man finder det største udbud af udstyr til falkejagt.

Kasakhstansk ørnejæger skuer ud over den endeløse og mennesketomme natur. Joseph Hiebeler har flere gange været sammen med de kasakhstanske falkonerer for at få et indtryk af en kultur, som desværre langsomt er ved at vige for fjernsyn, motorcykler og andet fra den vestlige kultur. Det var formentlig netop i disse områder, at den første falkonerkultur opstod for henved 4000 år siden. Foto venligst udlånt af Josef Hiebeler fra Rosenburg, Østrig.

Det tidligere Sovjetunionen

Det er ikke kun i England og Skotland, at interessen for at beskæftige sig med rovfugle og falkejagt er stigende. I det meste af verden dukker interessen op i mere eller mindre udtalt grad. Senest ses interessen i de mange nye selvstændige lande fra det tidligere Sovjetunionen at vinde frem. De falkonerinteresserede henvender sig til de europæiske falkonerforeninger for at få bistand til at genoplive og etablere falkonerier og falkonerforeninger.

Nordamerika

USA og Canada, som ellers ikke har nogen historiske overleveringer om falkejagt, har fået indført falkonertraditioner til Nordamerika, hvor falkejagten har vundet utrolig popularitet. I 1920'erne bragte oberst Meredith falkoner- og falkejagts principper til USA fra England, og umiddelbart før 2. Verdenskrig blev en forening ved navn *Falconers Association of North America (NAFA)* dannet. Det var dog umuligt at holde sammen på medlemmerne under krigen, og også denne klub måtte holde en ufrivillig pause på en del år. Inden da havde foreningen 300 medlemmer. Nu har NAFA flere tusinde medlemmer fordelt over hele USA og Canada, og interessen er her ligesom i den øvrige del af verden stærkt tiltagende. I takt med at rovfuglebestanden i de seneste 10-20 år er steget, har myndighederne i mange af USA's stater lavet meget lempelige regler for at kunne hente vilde rovfugle fra naturen til falkonerbrug. Dette sker i de områder, hvor myndighederne skønner, at en udtynding ingen skadelig effekt har på den enkelte rovfugleart. Hvert år udsteder The US Fish and Wildlife Service hundredvis af licenser, som giver falkonerer i næsten alle stater lov til at hente rovfugle fra naturen. 1/3 af licenserne går til falkonerer, som ønsker at få den meget almindelige og udbredte rødhalde musvåge, som er en yndet jagtflugt til vildkaniner. De rovfugle, som kommer direkte fra naturen, må kun bruges af den falkoner, som har fået licensen. Som en anerkendelse af falkejagts etiske og naturlige udøvelse har amerikanske falkonerer fået et par måneders længere jagttid end de traditionelle jægere.

Danmark

I Danmark stiftede 14 danske falkonerinteresserede *Dansk Falkonerselskab* den 24. april 1970. Initiativtagerne til selskabet var fremtrædende medlemmer af Dansk Ornitologisk Forening og Dansk jagtforening. En af stifterne, Svend Poulsen, var med til at lave udstillingen om falkejagt på Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm, som stadigvæk kan ses. Svend Poulsen havde selv en finsk duehøgehun, som boede sammen med familien i Kastrup. Et af selskabets andre medlemmer overbetjent Fritjof Christiansen var forfatter til det ornitologiske værk »Lær fuglene at kende«, som Svend Poulsen havde lavet illustrationerne til. Fritjof Christiansen overværede den sidste falkejagt i Danmark, som foregik 1967 ved Arresøen, hvor Frank Wenzel fløj sin grønlandske vandrefalk.

Det var desværre kun få medlemmer, som var aktive falkonerer. De øvrige var næsten udelukkende interesseret i de historiske aspekter.

Blot 3 år forinden foreningens dannelse var der kommet et forbud mod at bruge rovfuglene til jagt i Danmark, hvilket formentlig har været en af årsagerne til, at foreningen ikke havde en særlig lang levetid. En anden årsag var, at de aktive medlemmer på intet tidspunkt oversteg 15-20. Disse medlemmer var til og med spredt ud over hele landet og havde derfor problemer med at mødes. I starten af 1993 blev Dansk Falkonerselskab opløst. På det tidspunkt havde selskabet knap 150 medlemmer, der således støttede bevarelsen af falkonertraditionerne.

På trods af Dansk Falkonerselskabs begrænsede medlemsskare var det en utrolig aktiv og toneangivende forening som under hele debatten om den nye lov om jagt- og vildtforvaltning havde mediernes bevågenhed og til tider stjal billedet helt. Selskabet havde kontakt til en lang række politikere og foretræde for Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg, hvor der var lejlighed til at fremføre selskabets forslag og argumentation i forbindelse med lovgivningsarbejdet på rovfugleområdet. Til trods for den store sympati blandt politikerne og den toneangivende presse, lykkedes det ikke den lille gruppe falkonerer at modstå det pres, som magtfulde jægere og ornitologer sammen havde aftalt at udøve mod falkejagten.

Vandrefalk med bytte. De to tyske korthårs jagthunde venter lydigt på falkoneren.

Jagtformer med falkonerens rovfugle

I Norden taler man om falkejagt i forbindelse med jagt med trænedede rovfugle. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at man kun går på jagt med falke. Som falkoner taler man om 3 forskellige typer falkejagt: *Jagt med de langvingede, de kortvingede og de bredvingede.*

De langvingede var i tidligere tider den mest populære gruppe rovfugle til jagt. Det drejede sig om næsten alle falkearter fra dværgfalke på omkring 150 gram og op til verdens største falk, jagtfalken, der kan opnå en vægt helt op på 1.800 gram. Ved denne jagtform flyver falke stille og roligt fra handsken, når den har gjort sig klar. Herefter afventer man det øjeblik, hvor falke har indfundet sig på den rigtige position og højde. I nogle situationer kan falke opnå så stor højde, at den kan være vanskelig at få øje på. Når falkoneren ser, at hunden har fundet vildtet, giver falkoneren både hund og falk tegn. Hunden jager herefter byttet op, og falke dykker med helt sammenklappede vinger som et projektil direkte mod det bortflyvende bytte. Byttet har trods dette en god chance for at undgå at blive fanget af falke, og jagten har da også kun succes i 10-20% af tilfældene. Lykkes jagten ikke, har byttet ikke lidt nogen form for overlast, men har fået tildelt et ekstra liv. Efter en mislykket jagt kommer falke tilbage til falkonerens handske eller falkelokke, hvor den modtager et stykke kød.

Når jagten lykkes, slår falke byttet lynsnart ihjel enten ved kollisionen i luften eller også bides nakken over, når falk og bytte er på jorden. Falke begynder at plukke og fortære sit bytte, hvor det er slået ihjel. Det er falkonerens arbejde at finde falke, ofte ved hjælp af den lille bjælde, som sidder i en tynd læderrem omkring benet på falke.

Når rovfuglen plukker sit bytte, ringer dens lille bjælde og fortæller falkoneren, hvor rovfuglen befinder sig. Falkoneren kan så begynde at nærme sig langsomt. Er det rovfuglens første bytte, er det vigtigt, at den får lov at nyde sejrsrusen ved at fortære en del af byttet. Senere kan falkoneren i sin taske finde et godt stykke kød, som han så viser i sin fremstrakte handske samtidig med, at han nærmer sig rovfuglen. Til sidst lægger falkoneren sin handske ovenpå byttet, så rovfuglen kun har øje for falkonerens handske med kødet. Rovfuglen vil langsomt slippe sit faste

Slovakisk falkoner med sin kongeørnehun som lige har nedlagt et rådyr.

greb i byttet og til sidst springe op på handsken og spise det, der bliver tilbudt den her. Byttet bliver lagt i tasken, hvor rovfuglen ikke må kunne se det.

Jagt med *de kortvingede og bredvingede* vil sige jagt med høge og ørne. Denne jagtform var tidligere mindre populær i Vesteuropa, da jagten lynsnart er overstået, og selve skuespillet kun varer nogle få minutter, hvorfor den er mindre tilskuervenlig. Til gengæld er jagtudbyttet ofte langt rigere end ved jagt med de langvingede. Dette er formentlig årsagen til, at man stadig praktiserer denne jagtform i store dele af Europa.

Til denne form for jagt bruges sjældent hætter, idet specielt høgene bruger deres hørelse og syn samtidigt. Jagten udgår direkte fra falkonerens handske, så snart byttes ses. Byttet er fortrinsvis kaniner og harer, men for ørnene kan ræve, ulve og hjorte endvidere indgå som bytte.

Falkoneren har brug for en væsentlig bedre kondition til denne form for jagt, idet det er falkoneren, som skal bære rovfuglen, indtil byttet ses. Når vildtet er lokaliseret, flyver rovfuglen fra handsken efter byttet ofte helt nede ved jordoverfladen. Høge jager gerne imellem træer og buske, mens det åbne terræn foretrækkes til ørne. Mislykkes jagten, hvilket rovfuglen hurtigt er klar over (når afstanden bliver for stor til byttet), vender den tilbage til sin hvileplads på falkonerens handske og venter på nye chancer.

Til kaninjagt bruges udover hund også fritte, som er et lille rovdyr på størrelse med en mink. Fritten sendes ned i kaninhullet og jager kaninen op, hvorefter rovfuglen prøver at få fat i den, inden den har gemt sig i et nyt hul. Da kaniner betragtes som skadedyr, kan de jages hele året i de fleste lande i Europa. Ved en vellykket jagt går de kortvingede rovfugle ligesom de langvingede straks igang med byttet uden at tænke på falkoneren.

I det efterfølgende beskrives nogle af de mest anvendte falkonerrovfugle. Det er dog ikke ensbetydende med, at andre rovfuglearter ikke egnede sig til falkejagt og falkonertræning. I USA og England bruges bl.a. den rødhalede høg og Harries Hawk i vid udstrækning. Havørn, glente og ugler og mange rovfuglearter fra fjerne kontinenter som bl.a. Australien og Asien forekommer også hos falkonerer i dag.

Morgensamling inden falkonererne tager ud i jagtrevirerne, Tjekkoslavakiet.

Falkonerens rovfugle

De langvingede rovfugle – falke

Dværgfalken (*Falco columbarius*)

	<i>Vægt i gram</i>	<i>Vingefang i cm</i>	<i>Antal par i Danmark</i>
Han	160	60	ingen
Hun	200	67	

Dværgfalken er den mindste af falkonerens rovfugle. I bygning har den meget til fælles med jagtfalken bl.a. den forholdsvis lange hale, hvis længde er 60% af vingefanget. Denne lille falk var før i tiden elsket af kvindelige falkonerer og fik i middelalderens England tilnavnet Mylady's Hawk. Der findes to årsager til denne lille falks popularitet. Den var let at bære for kvinderne, som normalt ikke foretog sig noget fysisk hårdt arbejde. Den anden årsag var dværgfalkens byttevalg: Lærker, vagtler og andet mindre fuglevildt var en yndet spise i middelalderen. Dværgfalken kan med sin lille, vævre krop stige op i himlen efter lærken, så de begge næsten forsvinder for det menneskelige øje, men dværgfalken kan også reagere og manøvrere lynhurtigt i spredt vegetation. I Sydeuropa kan der fanges store mængder vagtler, når disse kommer på træk i tusindtal, men selv agerhøns, viber, rødben og dobbeltbekkasin kan blive byttet for den modige dværgfalk.

Han og hun er næsten ens i fjerdragten som ungfugle, dog kan hannen have tendens til lidt blålige nuancer på ryggen. Når fuglene er ynglemodne, er hunnen brunlig med tydelige tværbånd på halen, hvorimod hannen adskiller sig en hel del fra hunnen med en noget mere prangende blå/grå fjerdragt på ryg og hale. Bryst er lyst brunt, og »bukser« (den nederste fjerdragt på benene) er nærmest kobberfarvede. Ben og fangere er gule.

To dværgfalke (han og hun). Hunnen er den største med de tydelige tværbånd på halen.

Tårnfalken

(*Falco tinnunculus*)

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	200	68	2.000
Hun	230	77	

Ifølge abbedisse Juliana Barnes falkonerhåndbog »The Boke of St. Albans« fra 1486 hørte tårnfalken til mænd af ringe byrd. En forklaring på dette må hentes i det bytte, som tårnfalken normalt jager: Nemlig smågnavere, hvilket mennesket ikke har megen fornøjelse af. Men af og til er det dog muligt at træne tårnfalken op til at fange flyvende vildt, så som drosler, støer, lærker og vagtler. En anden forklaring på, at det var mænd af ringe herkomst, som måtte benytte tårnfalken var, at den var nem at få fat på, idet den formentlig også før i tiden har været en af de mest almindeligt forekommende rovfugle, ja måske ynglede den endda i lader. Tårnfalken er den nemmeste rovfugl at træne, og dermed var det en ringe kunst at gå på jagt med denne falkeart.

På et par dages træning kan falkoneren få den til at hente føde på handskene, og efter yderligere et par dage kan man tage den med ud i det fri og træne den til at gribe kødstykker i luften eller træne den til falkelokken. Her ser man, at tårnfalken er en meget manøvredygtig og væver rovfugl, som ikke giver op i første forsøg.

I dag hører tårnfalken til en af de mest almindelige rovfugle i Europa, hvor der findes mindst 200.000 par. Tårnfalken har dog tidligere i dette århundrede haft en betydelig bestandsnedgang, hvilket hovedsagelig skyldtes den enorme bekæmpning, som rovfuglegruppen var udsat for. Nedgangen kunne dog også skyldes mangel på egnede redemuligheder. Tårnfalken bygger nemlig ikke selv sin rede, men overtager kragereder eller andre reder i denne størrelse, og da kragefuglene også har været bekæmpet, manglede disse redemuligheder. Lader og kirketårne var også før i tiden et yndet tilflugts- og ynglested for tårnfalken, men nu bliver alt hermetisk tillukket, specielt for at undgå duer o.lign. i at besætte stederne.

Tårnfalken har en forholdsvis lang hale, ca. 65% af vingemålet. Halen er helt nødvendig for tårnfalken til at holde balancen, når den muser (står stille i luften og leder efter mus).

Tårnfalk i færd med at fordele byttet – en markmus – til det store kuld unger. Tårnfalken er den mest almindelige falk i Danmark og i det øvrige Europa.

De endnu ikke ynglemodne tårnfalke (indtil 1 år) har ens lys brun fjerdragt, og man kan derfor kun se forskel i kraft af den markante størrelsesforskel. Når hannen er ynglemoden, bliver hoved og hale blå/grå.

Lannerfalk (*Falco biarmicus*)

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	550	95	ingen
Hun	800	110	

Lannerfalken ses i dag sjældent brugt som falkonerfugl. Ligesom vandrefalken har den haft en vanskelig tid i Europa, hovedsagelig fordi dens yngleområder bliver omdannet til landbrug, der dyrkes intensivt med dertil hørende brug af skadelige sprøjtemidler. Heldigvis er Lannerfalken stadigvæk en forholdsvis almindelig forekommende falk i store dele af Afrika specielt i områderne omkring Sahara og syd for ækvator. Afrika skønnes at have titusindvis af ynglepar. Mellemøsten (excl. Israel, som via brugen af Thallium sulfat har ødelagt eksistensgrundlaget for mange rovfugle) og Sydeuropa menes kun at have ganske få hundrede par tilbage. Udbredelsen er hovedsagelig områder, hvor der falder ganske lidt regn, og fødegrundlaget er ofte at finde i nærheden af vandhuller, hvor en mængde forskellige små og mellemstore fugle bliver overrasket af Lannerfalken, mens de er i færd med at forsyne sig med vand. Udover fuglevildt hører også insekter, smågnavere og flagermus til fødegrundlaget.

Lannerfalken er på størrelse med den afrikanske vandrefalk. Den kan dog blive en anelse større. Farven passer fint til Lannerfalkens levesteder nærmest sandfarvet med enkelte mørke dråbeformede pletter. Ryggen er mat blå/grå.

Lannerfalken har gode flyveevner, men er ikke så almindelig blandt falkonerer.

Lærkefalken (*Falco subbuteo*)

	<i>Vægt i gram</i>	<i>Vingefang i cm</i>	<i>Antal par i Danmark</i>
Han	180	75	under 10
Hun	225	82	

Lærkefalken hører nu til en af de sjældent forekommende ynglefugle i Danmark med ganske få par. Hovedårsagen til den voldsomme nedgang er bekæmpelse – muligvis fordi den har været forvekslet med vandrefalken, som var meget upopulær, men også de mange insektsprøjtmidler, der fortsat bruges i skov- og landbrug forringer lærkefalkens fødegrundlag. Da lærkefalken holder af at have søer og fugtige områder i nærheden af dens ynglelokalitet kan en anden årsag til, at lærkefalkens antal ikke stiger i lighed med andre rovfugle, findes i mangel på netop disse steder.

Falkonerer brugte før i tiden denne rovfugl en hel del, fordi småfuglene var en yndet spise.

Fødegrundlaget for lærkefalken er, som navnet siger, småfugle og insekter. I Østeuropa synes bestanden at have klaret sig forholdsvis godt, hvilket skyldes ringe jagt og brug af sprøjtmidler i det forholdsvis primitive land- og skovbrug.

Lærkefalken er en af luftens bedste akrobater. Den er lynhurtig og kan lave den ene mere halsbrækkende manøvre efter den anden.

Ryggen er mørk, fronten er creamefarvet med meget mørke længdestriber. Bukser og gump er rød eller kobberfarvet hos de gamle fugle, hvor ungfuglene har lys gump.

Lærkefalken er en udpræget trækfugl, idet dens fødegrundlag i form af insekter og småfugle næsten forsvinder i de nordlige regioner i vinterhalvåret. Den europæiske lærkefalk overvintrer i den tropiske del af Afrika.

Vandrefalk

(*Falco peregrinus*)

Mellemeuropæisk
vandrefalk

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	650	90	ingen
Hun	950	105	

Som navnet siger såvel på engelsk (Peregrine), på svensk (pilgrimsfalken) som også på dansk, er det en fugl, som rejser meget. Vandrefalke, som yngler i de arktiske områder, trækker så langt syd på som til Sydamerika, bl.a. Argentina.

I den vestlige verden hører vandrefalken nu til en af de mest populære rovfugle blandt falkonerer. Vandrefalke er dog et ganske vidt begreb, idet der findes mere end 20 underarter fordelt over det meste af verden. De største eksemplarer findes i Storbritannien, nordlige Europa, USA og Sibirien samt i de arktiske områder. De nordamerikanske Peales-hunfalke kan få en vægt på 1,5 kg. – altså næsten det samme som en jagtfalk. De allermindste arter findes i Indien, Afrika, Middelhavslandene og på de vestlige stillehavsøer. Falkene her får sjældent en vægt på mere end 700 gram for hunnernes vedkommende, og hannerne er helt nede på 400-500 gram. Endnu mindre er de såkaldte Black og Red Shaheen, som arts-mæssigt er opstillet som en selvstændig gruppe.

Vandrefalken er ynglemoden, når den er 2 år gammel, og får normalt 3-4 æg med en vægt på 45 gram/stk. Rugetiden strækker sig over 28-33 dage, hvor begge forældre, dog fortrinsvis hunnen, på skift ligger på æggene.

I den københavnske Falkonergårds dage – altså for et par hundrede år siden – regnede man ikke vandrefalken for noget særligt. Dens navn var dengang sletfalken, hvilket skulle forstås som slet og ret (almindelig). Den var almindelig som trækfugl i Danmark, hvor man fangede 15-20 om året bl.a. ved Frederikssund.

Senere hen, hvor falkoneriet mistede sin betydning i Danmark, blev vandrefalken sammen med flere andre rovfugle erklæret for fredløs. Det var specielt folk med jagtinteresse eller dueholdere, der stræbte vandrefalken efter livet. Denne kamp mod en af luftens bedste jægere fandt ikke kun sted i Danmark, men i det meste af Europa og Amerika. Den inten-

sive bekæmpelse blev vandrefalkens Waterloo. Det er betegnende for perioden, at man i 1931 indførte en delvis fredning af ørne, glenter, ugler og falke, hvorimod vandrefalken måtte skydes i hele perioden 1. august - 31. marts. Vandrefalken havde altså ikke engang fred i starten af dens ynglesæson. I 40'erne, 50'erne og 60'erne fandtes der da også kun ganske få par tilbage i Danmark. Vandrefalken har bl.a. ynglet på Bornholm, Salt-holm, Storstrømsbroen, Stevns og i Rold Skov. I starten af 70'erne var vandrefalken kun tilbage på Møens klint, hvor den forgæves forsøgte at yngle i fred.

På Grønland lever en af verdens største vandrefalkearter. Den har ikke som i Danmark og andre steder været udsat for det jagttryk, som har været en af hovedårsagerne til dens tilbagegang. Til gengæld har der, efter at skydevåbenet er blevet almindeligt udbredt blandt grønlandske fangere, været en del jagt, men dette foregår kun på en så lille del af arealet, at det ikke kan udgøre nogen risiko for arten.

Efter 2. Verdenskrig begyndte nye trængsler at dukke op for vandrefalken, nemlig brugen af giftstoffer som DDT og PCB. Med så mange odds mod sig tegnede fremtiden for vandrefalken meget dystert, og i 70'erne spåede man sågar vandrefalkens totale udryddelse i Europa og Nordamerika.

I England led vandrefalken stor tilbagegang under 2. Verdenskrig, hvor den blev bekæmpet med alle midler. Årsagen hertil var angsten for, at vandrefalkene skulle fange de brevduer, der ofte fløj meddelelser hjem fra det øvrige Europa. Mere end 600 voksne vandrefalke blev skudt og dræbt under krigen, og et ukendt men meget stort antal reder med æg og unger blev tilintetgjort for at forhindre nye duejægere i at komme på vingerne. I 1954 var vandrefalken atter totalfredet, men jægere og brevdueholdere krævede at få lov til at skyde falken igen. I 1961 og 1962 iværksatte den engelske regering en større undersøgelse for at se, om der reelt var et problem med for mange vandrefalke. Resultatet var beskæmmende. Ud af 500 kendte redepladser var under halvdelen beboede, og kun halvdelen af vandrefalkene fik unger på vingerne. Undersøgelser af vandrefalkens æg viste tydelige koncentrationer af giftstofferne DDT og Dieldrin. Æggeskallerne var ofte op til 17% tyndere end normalt, og i mange tilfælde var æggene ubefrugtede. De befrugtede æg blev ofte knust under rugningen,

Gammel vandrefalkehan med bytte som skjules for fjender og konkurrenter under falkens vinger.

Vandrefalk på falkonerens handske. Falken undersøger nøje omgivelserne, inden den begiver sig væk fra handsken, og med et syn, der er 8–10 gange bedre end menneskets, opdages mange detaljer.

og i nogle tilfælde udviklede forældrefuglene en abnorm adfærd, som resulterede i, at de spiste deres egne æg. Situationen var med andre ord katastrofal for vandrefalkens fremtidige eksistens.

DDT blev som en konsekvens af bl.a. undersøgelserne omkring vandrefalkene forbudt i starten af 70'erne i det meste af den vestlige verden. Men desværre var vandrefalkebestandene i en meget dårlig forfatning. For at bevare arten måtte man starte et omfattende hjælpeprogram. De fleste ornitologer og andre fugleinteresserede havde indtil dette tidspunkt kun udvist ringe interesse for rovfuglene og havde derfor kun et meget begrænset kendskab til deres adfærd. Derfor var det videnskabsfolk og falkonerer, der måtte gå sammen for at få vandrefalkebestandene op på et antal, som kunne sikre artens fortsatte eksistens. Falkonerer i hele verden havde allerede i 70'erne stor ynglesucces med deres rovfugle, og snart kunne man sætte produktionen af vandrefalkeunger i vejret. Engelske, tyske, hollandske, franske og amerikanske falkonerklubber har således igennem flere årtier udsat mange tusinde opdrættede vandrefalke på egnede lokaliteter. Alene i USA er der i perioden 1975-1994 udsat mere end 4.700 vandrefalke.

I dag yngler henved 1.000 par vandrefalke i 35 stater. I 1974 kendte man kun til 39 par.

Også i Sverige har man benyttet sig af falkonerekspertter, og på den måde har man specielt i den sydlige del af Sverige fået vandrefalken tilbage som ynglefugl takket være projektet »Rädda Pilgrimsfalken«. Mange hundrede unger er i de sidste år udsat, og bestanden er nu selv begyndt at producere unger. Projekterne i Sverige og i de andre lande har været utroligt succesfulde. I USA har vandrefalken bredt sig så langt syd på som til områderne omkring Mississippi, hvorfra den havde været forsvundet siden 1964 både som trækfugl og ynglefugl. Den har også fundet sig til rette i storbyer som bl.a. New York, Los Angeles og Chicago, hvor høje bygninger og broer udgør redehylderne. Vildt i form af byens duer, spurve- og kragefugle er der nok af for flere falkefamilier. I 1993 ynglede der således 5 par vandrefalke i New York City, hvor 19 æg blev klækket. Bestandene i det meste af USA, Canada samt i Europa må siges at være forholdsvis sunde og livskraftige. Såfremt der ikke genindføres jagttid på vandrefalken, og ynglefuglene ikke bliver forstyrret af iagttageres time-

lange ophold på ynglelokaliteterne, vil fremtiden tegne sig lys for denne art. De britiske øer har nu en bestand på mere end 1.100 par, hvilket er mere end i 30'erne. Hele Europa havde i 1991 henved 6.000 par ynglende vandrefalke.

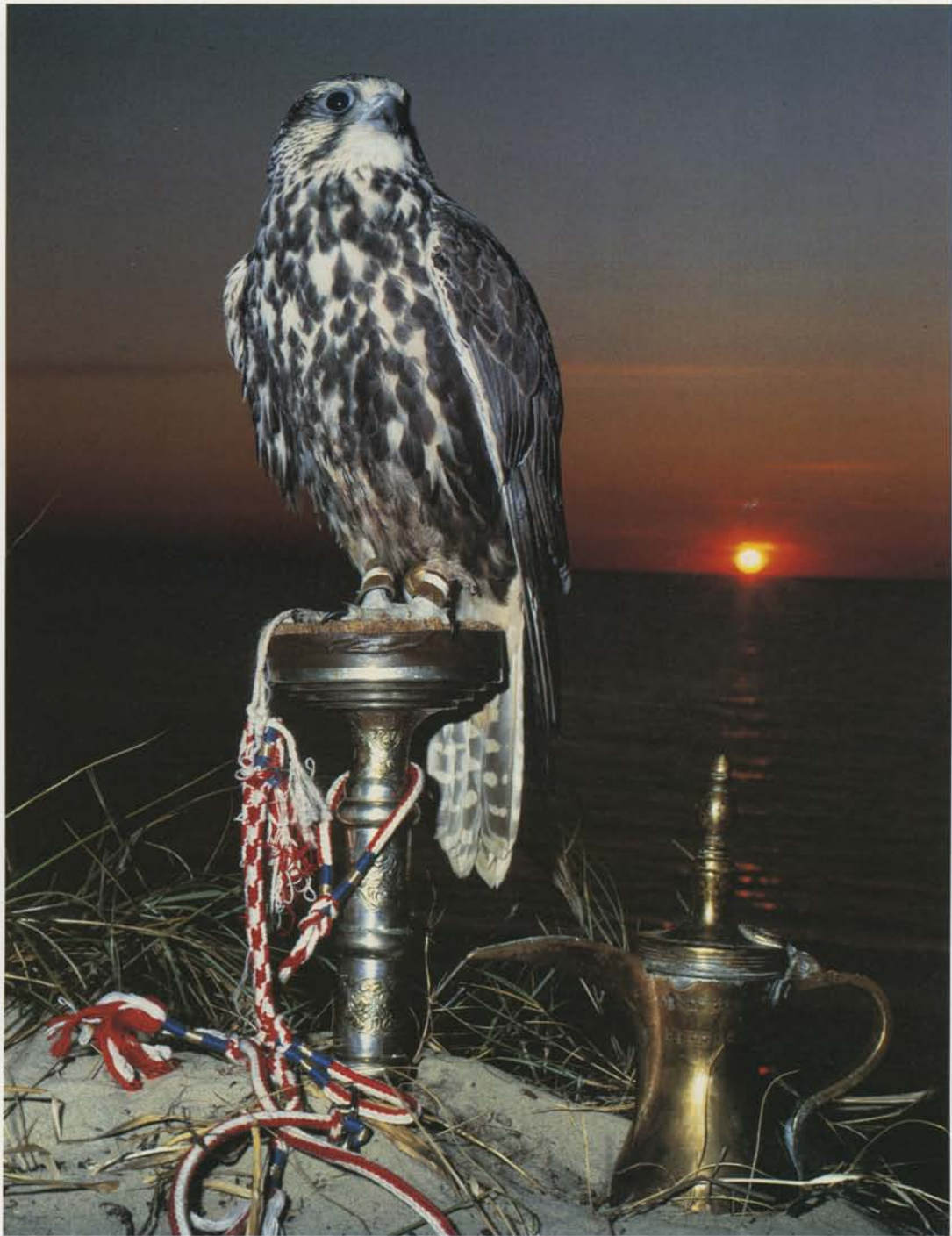
Vandrefalkens popularitet hos den moderne falkoner skyldes dens uovertrufne flyvefærdigheder. I horisontal flugt er hastigheden på mellem 65 og 110 km/t, og når falcken dykker med sammenfoldede vinger, opnår den en hastighed, der anslås at være et sted mellem 250 og 360 km/t, hvilket gør den til jordens hurtigste dyr. En yderligere fordel ved vandrefalken har vist sig at være, at den er forholdsvis nem at få til at yngle hos mennesker. Vandrefalken har desuden et godt, roligt og stabilt temperament med en villighed og indlæringssevne blandt de bedste inden for falkonerens fugle.

En veltrænet vandrefalk kan nedlægge så stort et bytte som trappen (5-18 kg), hvilket er et af de foretrukne bytteobjekter på den arabiske halvø. I Europa er det ofte vilde duer, agerhøns, fasaner, krager, ryper, mindre andefugle og måger, der bliver fanget.

Sakerfalken eller
Slagfalken
(*Falco cherrug*)

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	800	110	ingen
Hun	1150	130	

På dansk har denne falk fået tildelt to navne, nemlig sakerfalk eller slagfalk. Falkonerer holder mest af at bruge det lidt mere internationale falkonernavn sakerfalk, som kommer fra det arabiske navn »Ssakar«. Derimod benytter andre fugleinteresserede ofte betegnelsen slagfalk. Vores svenske naboer har valgt et helt andet, men slet ikke ringe navn til denne store falk – tatarfalken. Dette navn leder tanken hen på de store asiatiske

Sakerfalk med arabisk udstyr hviler sig på blokken, imens falkonererne drikker kaffe.

stepper, hvor falkejagten historie tog sin begyndelse for mange tusinde år siden.

Slagfalken er en af de største falkearter, og i nogle områder bliver den lige så stor som den arktiske jagtfalk (*Falco rusticolus*). På mange områder minder de to falkearter en del om hinanden, og det kan være svært at kende forskel på dem, specielt i bjergene i Centralasien (Sayan Altai, Tarbagatai etc.), hvor underarten *Falco cherrug altaicus* hører hjemme. I de senere år er det blevet bevist, at sakerfalken og jagtfalken faktisk blander sig med hinanden i udkanten af deres udbredelsesområder. Sakerfalken er mere brunlig i dens aftegninger, hvorimod jagtfalken som udfarvet og voksen fugl har tendens til at få mørkegrå aftegninger på en hvid bundfarve. Sakerfalkens bundfarve er mere creame- eller sandfarvet.

Sakerfalken er udbredt i Centraleuropa og i hele Asien.

I middelalderens Europa var sakerfalken knægtens fugl. Længere mod øst havde denne falk større anseelse og var sågar at finde i den mægtige kong Attilas banner i 400-tallet e.Kr. Senere blev det en yndet falkonerfugl hos herskeren over Asiens stepper, Djengis Khan, som jagede med denne fugl nær Samarkand.

Det er svært at forklare, hvorfor sakerfalken ikke vandt samme popularitet som jagtfalken i Vesteuropa, men det skyldes formentlig, at Vesteuropa havde meget lidt at gøre med Østeuropa og Centralasien. Sakerfalken har et væsentlig anderledes temperament end vandrefalken. Den bliver meget hurtigt nervøs (specielt når den er mæt) og kan være ganske svær at træne. Når først falken er trænet, er den til gengæld en glimrende jæger, som spænder vidt i dens valg af bytte: Alt fra lærker og firben til ænder og hejre. På jorden kan murmeldyr, harer og kaniner også let blive bytte for sakerfalken.

Sakerfalken har næsten et lige så voldsomt greb på handsken eller byttedyret, som man kender det fra duehøgen. Det er ellers atypisk hos falkene at klemme kløerne sammen på denne måde.

I Indien, Pakistan og Mellemøsten er sakerfalken lige så populær hos falkonerer, som vandrefalken er det hos os. Den er fortrolig med varmen, og trapper og ørkenhare er bytte, som sakerfalken med lethed kan indhente og dræbe.

Nordindien og Pakistan har igennem tusindvis af år været træksted for sakerfalkene, og her er de også blevet indfanget for at blive brugt til fal-

Efter falkejagten i den saudiarabiske ørken bliver jagtfluglene – her en sakerfalk – beundret og studeret. Falkejagt har stor betydning for araberne, da det er en af de få ting i det ultra moderne liv, som har forbindelse til deres oprindelige kultur og traditioner mange tusinde år tilbage i tiden.

Djengis Khan som kineserne opfattede ham på denne miniature fra et museum i Tyrkiet. Djengis Khan er her på jagt med en hvid jagtfalk.

Marco Polos besøg hos Djengis Khan

I 1271 drog Marco Polo sammen med sin far og farbror ud på en 24 år lang opdagelsesrejse til bl.a. Djengis Khan og sønnen Kublai Khans mægtige rige. Under sit mangeårige ophold hos Kublai Khan havde Marco Polo rig lejlighed til at overvære de meget berømte og stort anlagte falkejagter, som Khanen lod arrangere hvert år i fuglenes træktid. I disse jagter sad Kublai Khan på en af sine 4 elefanter og kunne følge falkejagten, hvor 10.000 falkonerer med 500 falke, høge og ørne deltog. Andre 10.000 falkonerer havde det arbejde at få fat på vildtet og falkonerfuglene. I Kublai Khans bærestol, som var foret med guldstukne tæpper og tigerskind, sad også Khanens fire ynglingsfalke. Falkejagterne foregik hovedsagelig på Manchuriets endeløse græsstepper, og som samlingssted for Khanen, hans hof samt 10.000 soldater var rejst et kæmpe telt beklædt med regntæt tigerskind. Det blev sagt, at alene forteltet kunne rumme mere end 10.000 personer.

kejagt. Der bliver formentlig stadigvæk fanget flere hundrede falke hvert efterår i disse områder. Mange har spurgt, om denne indfangning har skadet bestanden. Fagkundskaben er kommet frem til den konklusion, at tabet herved ikke er målbart, hvilket skyldes, at den overvejende del af de indfangne falke er ungfugle, som ville være gået til grunde i naturen. En anden del af de trækfalke, som indfanges, bliver sat fri efter endt jagtsæson eller forsvinder i forbindelse med jagten.

For Europas vedkommende ser situationen lidt anderledes ud. Der synes at være en svag tendens til, at bestanden daler, hvilket formentlig skyldes ødelæggelse af dens naturlige levesteder og bekæmpelse. Det er vigtigt at påpege, at der er foretaget meget få undersøgelser af sakerfalkens bestand, og det kan meget vel tænkes, at bestandene i Østeuropa undervurderes. De fleste undersøgelser er mere end 10 år gamle, og rovfuglebestandene har generelt været i fremgang i denne periode.

Jagtfalken (*Falco rusticolus*)

	<i>Vægt i gram</i>	<i>Vingefang i cm</i>	<i>Antal par i DK (Grønland)</i>
Han	1100	120	500-1000
Hun	1800	140	

Jagtfalken har fået sit nordiske navn på grund af dens uovertrufne jagt- og flyvefærdigheder. Jagtfalken lod sig tilmed optræne af mennesket til et perfekt samarbejde for allerede 1.500 år siden. Den blev falken over alle falke, dels på grund af størrelsen, dels på grund af de rene og smukke farver. Dens farver går fra kulsort til snehvid, og der findes ikke to jagtfalke, som er ens.

De unge jagtfalke kan kendes på deres blå fødder (fangere), og ofte har de også en mørkere fjerdragt. Jagtfalken er den eneste rovfugl, der kan trække et ben op under sig og få det helt dækket af fjer. Dette er naturligvis en indretning tilpasset de ugunstige arktiske vejrforhold.

Allerede i begyndelsen af middelalderen blev jagtfalken hyldet af konger, kejsere og fyrster, som ofte lod sig male med netop deres yndlingsfalk. Man udrustede ekspeditionsskibe for at sejle den lange og farefulde vej til Island og Grønland for at skaffe hofferne i Europa denne fugl. Der var indrettet smukke pavilloner til falkene på slottene i Europa, og mange falkonerer var ansat med det ene formål at passe og træne falkene.

Jagtfalken er ikke lige så smidig og manøvredygtig som vandrefalken, og det sker kun meget sjældent, at den dykker med sammenfoldede vinger, som specielt vandrefalken er kendt for. Den kommer derved ikke op på de store hastigheder, som vandrefalken gør. Til gengæld er den langt mere udholdende og kan flyve helt op mod 130 km/t i horisontalflugt. På grund af dens vægt og muskulatur er den i stand til at slå selv store fugle som både hejre og gæs med en utrolig styrke. Jagtfalken, som findes i nogle af de mest ugæstfri og barske arktiske naturområder, har meget store yngleområder på mellem 100 og 600 kvadratkilometer. Årsagen her til er ikke, at fuglen er sjælden, men det spinkle fødegrundlag i vintermånederne. De endnu ikke ynglemodne falke trækker i vinterhalvåret ofte sydpå, hvor der er mere bytte.

Jagt har været den hidtil alvorligste trussel for jagtfalken, dog uden en egentlig betydning for bestanden. For blot et par årtier siden var det ikke

Jagtfalken (mørk fase) – den største af alle falke – her på udkig efter bytte.

Jagtfalken har været beundret i hundredevis af år for dens smukke farver og dens harmoniske væsen. Det er den af rovfuglene, som har flest forskellige lyde at udtrykke sig med.

Jagtfalken kan i horisontal flugt opnå en hastighed på op til 130 km/t.

unormalt, at der blev skudt op til 250 jagtfalke på træk i de første 18 dage af september ved Scoresbysund i Grønland. Også på Island er der problemer med nedskydning af jagtfalken. Det er her vrede jægere og landmænd, som vil beskytte rypebestanden.

Jagtfalken bliver ynglemoden i 2-3 års alderen, hvor den begynder at lede efter en passende rede. Jagtfalken besætter ofte en ubenyttet ravne-, kongeørne- eller fjeldvågerede, da den aldrig selv bygger en rede. Den lægger mellem 2 og 7 æg med 3 dages interval. Rugetiden er på 28-34 dage, hvor hunnen sjældent forlader reden. Hannen sørger for føde til hunnen i denne periode. Ungerne bliver flyvefærdige efter små 50 dage, men forlader først forældrene efter omkring 100 dage. Jagtfalkeparret yngler ikke hvert år. Efter en vinter med fødemangel eller et koldt og langt forår springer jagtfalkeparret ganske simpelt ynglesæsonen over. Jagtfalken har ikke noget hastværk, da den kan blive op til 25-30 år gammel.

Falkonerer bruger nu kun sjældent jagtfalken, idet den tit kommer hurtigt og langt væk fra falkoneren. Før i tiden, hvor slottene havde ubegrænsede arealer til deres rådighed, var dette ikke noget problem, men i det moderne samfund, hvor jorden er opdelt i forholdsvis små lodder, risikerer man, at jagten finder sted over naboens jord. Jagtfalken har heller ikke den samme evne som vandrefalken til at hænge over falkoneren (Anwarter) og vente på, at byttet skal vise sig. I USA og Canada bliver jagtfalken væsentlig hyppigere benyttet, idet der her findes meget store åbne arealer, som kan benyttes til flyvning og jagt.

De kortvingede rovfugle – høge

Høgenes udseende er meget anderledes end falkenes. Halen er lang, vingerne korte og afrundede. Høgene har altid gule øjne, som bliver mere og mere orangefarvede med alderen. De unge spurvehøge har mørkebrun ryg og tynde brune tværstriber på fronten.

Det er ikke ualmindeligt, at hunnen kan opnå en vægt, der er næsten dobbelt så høj som hannen. Høgene har lange ben med yderst veludrustede fangere, som høgene bruger til at dræbe deres bytte med.

I Kina og Japan har høgen været anset for den klassiske fugl allerede for flere tusinde år siden.

Høge har i modsætning til falke ikke hætte på, når falkoneren går rundt i jagtvivret i søgen efter bytte. Høgen anvender både synet og hørelsen og må derfor ikke være hæmmet af hættten. Jagten starter direkte fra handsken, hvor høgen hele tiden holder et vågent øje efter bevægelser eller andet tegn på vildt. Høgen er ikke særlig udholdende, men til gengæld fantastisk manøvredygtig mellem træer og buske takket være de forholdsvis korte afrundede vinger og den lange hale. Efter en mislykket jagt vender høgen tilbage på handsken og venter på nye jagtchancer.

Duehøgen (*Accipiter gentilis*)

	<i>Vægt i gram</i>	<i>Vingefang i cm</i>	<i>Antal par i Danmark</i>
Han	700	100	600-700
Hun	1400	120	

Den nordeuropæiske duehøg hører til blandt de mest sky rovfuglearter og ses derfor forholdsvis sjældent. I Danmark må den nu anses for at være en almindelig rovfugl. Duehøgen eller hønsehøgen, som den hed før i tiden, lever et tilbagetrukket liv i skoven, hvor den hovedsagelig fanger skovduer, fasaner, harer og andefugle. På grund af dens byttevalg har den

Den unge duehøg har med sine brunlige nuancer gode chancer for at leve et skjult og ubemærket liv i de danske skove.

i gennem de sidste par hundrede år lidt alvorligt under konkurrencen med de mange jægere, der findes i Danmark. Da både duehøg og jægere er interesseret i samme bytte, kommer man i dag i tvivl om hvem, der har første prioritet til naturens afkast. Før i tiden var man ikke i tvivl – da var det mennesket, der havde ret til at fælde dom. Omkring år 1920 var bestanden på under 100 par, først i 1967 blev høgen fredet hele året.

Af og til kan unge duehøge med ringe erfaring i jagt og flyvefærdigheder finde på at snuppe sig en høne eller due i nærheden af huse. I disse tilfælde kan Miljøministeriet give tilladelse til at aflive den sultne høg, specielt hvis det drejer sig om gentagne forseelser. Men det omfang bekæmpelsen har taget både fra miljømyndighedernes og jægernes side i de seneste år er i strid med de fredningsbestemmelser, som Danmark på internationalt plan har tiltrådt. Det er endda almindelig kendt, at der i nogle jagtdistrikter ligefrem betales skydepræmier for at nedlægge høge – hvilket selvfølgelig er strengt ulovligt. Miljøministeriet giver tilladelse til at nedlægge ca. 80 høge om året (1994), men det er sandsynligvis kun toppen af isbjerget, for langt de fleste nedskydninger sker ulovligt og kommer derfor aldrig frem i offentligheden. I mange tilfælde bliver rov-fuglene begravet på stedet.

Det er ikke kun i Danmark, at der er hård konkurrence mellem høgene og jægerne. I England blev duehøgen totaludryddet omkring år 1900, men takket være falkonerernes høge, som undertiden er forsvundet under jagten, er en helt ny bestand af duehøge blevet etableret i de store engelske skove. Der lever nu omkring 80 par i England, og bestanden er i pæn fremgang, hvilket desværre ikke glæder alle.

Ung duehøg på udkig i skoven. Bemærk de kraftige ben og fangere, som er det redskab høge og ørne bruger til at dræbe byttet med.

Duehøgen (gammel fugl) er en af de største jægere blandt de danske rovfugle. Ænder og fasaner kan nemt komme på menuen, hvilket i mange år gjorde høgen fredløs blandt de menneskelige konkurrenter.

Spurvehøg (*Accipiter nisus*)

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	150	62	3000-4000
Hun	290	74	

I Danmark kender de fleste spurvehøgen på grund af dens hyppige besøg på foderbrædtet, hvor den af og til snupper en spurv eller en solsort i en elegant manøvre mellem træer og buske. Desværre sker det også ofte, at den hurtige jagt langs huset ender sørgeligt med, at spurvehøgen i et nu støder sammen med en usynlig barriere i form af en stor rude. Mange spurvehøge har endt deres dage på denne måde, men af og til er sammenstødet ikke dødeligt, og høgen kan efter at have sundet sig lidt flyve afsted igen.

I Danmark er spurvehøgen den næstalmindeligste ynglende rovfugl. Spurvehøgen yngler i småskove eller i parker og adskillige par findes i Storkøbenhavn. Som navnet siger, er det langt foretrukne bytte spurvefugle så som gråspurv, musvit, bogfinke, sanglærke og solsort, men større fugle som duer, agerhøns og fasankyllinger kommer også i betragtning. Specielt spurvehøgens jagt på de sidste 3 arter får jægere og holdere af disse fugle til at se rødt. Spurvehøgen var indtil 1967 ikke fredet hele året, og næsten halvdelen af de døde spurvehøge, der blev fundet, var blevet skudt eller bekæmpet på anden måde. Mange betragter stadig spurvehøgen som »skadevoldende«, og den må derfor »reguleres« (skydes, bekæmpes). I midten af 80'erne foretog Jens Dahl Mikkelsen en undersøgelse og konstaterede herved, at tallet for »regulerede« spurvehøge stadigvæk var for højt: Mere end 250 måtte årligt lade livet på grund af menneskets indblanding i naturen.

For at spurvehøgen skal kunne overleve, må den jage og fange et bytte på mindst 80 gram om dagen. Spurvehøgen er i stand til at fange og dræbe bytte på op til ca. 500 gram. I Danmark er der mange steder kun ca. 400 meter imellem yngleparrene. Reden bygger de selv i 6-30 meters højde. Parret får 4-5 æg. Rugetiden er 35 dage for hvert æg, som bliver lagt med op til 4 dages interval. Ungerne forlader reden for første gang, når de er ca. 24 dage gamle. Der er stor dødelighed hos spurvehøgeungerne, kun

Mange mennesker har – specielt om vinteren – lejlighed til at studere spurvehøgen på nærmeste hold, når den jager i nærheden af foderbrættet.

ca. 30 % når den ynglemodne alder (1 år). Sultproblemerne starter hovedsagelig i perioden efter ungerne har forladt deres forældre, og falder det i med en streng vinter, kan dødeligheden blive endnu større.

Spurvehøgen blev før i tiden ikke regnet for særlig fin. Det var folk af lavere byrd, som holdt spurvehøgen. Selv præster og kirketjenere med en meget ringe løn havde mulighed for at anskaffe sig en spurvehøg. Spurvehøgen kan jage i alt terræn og jager kun over en ganske kort afstand, hvorfor folk med kun lidt jord også kunne nyde spurvehøgens jagtiver. Spurvehøgen har formentlig også førhen været en almindelig rovfugl i Danmark og har derfor været nem at få fat i.

Spurvehøgen er ligesom duehøgen forholdsvis nervøs, og den vigtigste opgave i forbindelsen med træningen er at vænne den til al den støj og forvirring, der findes i menneskenes liv. Da man ikke bruger hætte til høgen, bliver man nødt til at gå rundt med fuglen på handsken, indtil den er fortrolig med menneskets liv. Mange falkonerer har høgen siddende i køkkenet nogle timer hver dag. Før i tiden havde man ofte høge med i byen, på beværtninger og andre steder med mange mennesker. Når høgen bliver helt fortrolig med omgivelserne, kan den koncentrere sig om det væsentlige – nemlig jagten. Både due- og spurvehøg er effektive jægere og går ofte under betegnelsen køkkenjægerne, fordi de kan bringe meget godt spiseligt med hjem.

Spurvehøgen har her haft held til jagten og holder byttet i et jerngreb med sine lange gule fangere.

De fleste rovfugle er bevægelsesøkonomer og kan sidde på samme sted i timevis og iagttage omgivelserne med deres syn, som er ca. 8 gange bedre end mennesket. Her skuer en gammel kongeørn ud over skoven.

De bredvingede rovfugle – ørne

Kongeørnen (*Aquila chrysanetos*)

	Vægt i gram	Vingefang i cm	Antal par i Danmark
Han	3000	200	ingen
Hun	6000	220	

Kongeørnen er den største af de klassiske falkonerfugle og formentlig den mest almindelige ørn i den størrelse. Den forekommer i Asien, Europa og Nordamerika, og alene i Europa findes næsten 5.000 ynglepar. Kongeørnen hører typisk hjemme i bjergområder og kan holde sig svævende på sine brede vinger i timevis uden mindste tegn til træthed. Med et syn der er ca. 8 gange bedre end menneskets, kan den afsøge kolossale områder for vildt, som hovedsagelig består af pattedyr som lemming, kanin, hare, ræv og hjortekalve. Det daglige fødebehov ligger på omkring 250 gram, men et kongeørnepar fanger normalt ca. 300 kg. bytte om året.

Meget tyder på, at kongeørnen ikke har været dansk ynglefugl i historisk tid, men den forekommer i sjældne tilfælde som vintergæst. Her drejer det sig formentlig om svenske eller finske ørne. De kongeørne, som kommer til Danmark om vinteren, har altid været ungfugle (1-4 år).

Ligesom de andre store ørnearter er kongeørnen først ynglemoden i 5-årsalderen. Hannen og hunnen holder sammen hele livet og får normalt 1-3 æg om året. Det er dog yderst sjældent, at mere end en af ungerne bliver flyvefærdige, idet den ældste unge normalt hakker de senere klækkede ihjel. Dette kaldes »Kain-Abelsyndromet«.

Kongeørnen har været udsat for et stort pres i de sidste par hundrede år på grund af dens fødevalg. Specielt jægere og landmænd har stræbt kongeørnen efter livet, og det har ikke skortet på opfindsomhed. I Danmark har man skudt kongeørne, lagt ådsler med gift ud og sat sakse op i træer eller på pæle. I Texas, USA har man også fra fly beskudt reder eller fuglene i luften. I 1940'erne skød nogle piloter hver mere end 1.000 kongeørne om året. En enkelt af disse piloter havde henvend 12.000 kongeør-

nes liv på samvittigheden. Selv om kongeørnen nu er fredet over det meste af verden, gives der stadig tilladelser til aflivning (»regulering«). Så sent som i starten af 1990erne blev et par af de norske ynglende kongeørne i nærheden af Bergen aflivet. Tilladelsen til aflivningen blev givet af de norske myndigheder efter en anmodning fra en landmand, som havde mistet en del får og geder.

Kongeørnen har ikke været en særlig almindelig falkoner-fugl i Vesteuropa, men har til gengæld været meget populær i Asien og i de østeuropæiske lande, hvor man hovedsagelig går på jagt efter hare, kaniner, ræve og rådyr. I Asien jages ulve og sågar sneleoparder ofte fortrinsvis for pelsens skyld. Jagt efter de store rovdyr er bestemt ikke ufarlig for ørnene. I Rusland fortælles således en historie om en stor hun-ulv, som skulle have taget livet af 11 kongeørne. Da falkoneren gik ud med den 12. ørn, lykkedes det denne, at dræbe den store ulv. Stalin dekorerede falkoneren med en guld-medalje for denne dåd.

I de seneste par år har mange hævdet, at kongeørnen er lige ved at indvandre til Danmark som ynglefugl. Da kongeørnen ikke har ynglet i Danmark i historisk tid, er det imidlertid meget lidt sandsynligt, at den vil forsøge nu, hvor befolkningstallet siden år 1900 er steget fra 2,5 millioner til over 5 millioner, uopdyrkede naturarealer er skrumpet ind, og befolkningens trafik i naturen er forøget betydeligt. Et ynglende kongeørnepar kræver et stort areal på 50-200 kvadratkilometer, hvor de uforstyrret kan jage. Så store arealer kan vi ikke tilbyde de meget sky rovfugle. Man kan også forestille sig, at der kunne opstå kolossale konflikter, hvis kongeørnen skulle dække sit fødebehov, som er sammenfaldende med både jægere og landmænds interesser. Det er næppe sandsynligt, at man i Danmark er parat til at lade naturen gå sin gang og skrive ørnens fødebehov på tabskontoen – idet man i flere hundrede år har »reguleret« eksempelvis duehøg og musvåge, hvis fødebehov er væsentlig mindre og udramatisk end kongeørnens.

Den unge kongeørn kan tydelig kendes på de hvide felter på vingerne og halen. Når kongeørnen er ynglemoden i 4-5 års alderen, er fjerdragten gyldenbrun uden de hvide markeringer.

Anskaffelse af falkonerens fugle

Inden man for alvor begynder på at lægge planer for at holde en rovfugl, må man gøre sig det helt klart, om det nu også er det, man har lyst til at beskæftige sig med de næste mange år. Mennesker, der anskaffer sig dyr, må have et helt afklaret forhold til det store ansvar og tillidshverv, det er at være ejer af et umælende væsen. Rovfuglen er ikke nem at få passet af andre, der ikke har kendskab til denne specielle fugleart. Det er også vigtigt at spørge sig selv, om man nu har erhvervet det nødvendige kendskab til rovfugles adfærd og falkonerteknikker, således at fuglen kan passes på behørig vis.

Man bør også være opmærksom på, at rovfugle hverken i adfærd eller spisevaner minder om de andre typer fugle, vi normalt holder (duer, papegøjer, finker, høns osv.). Rovfuglenes instinkt for jagt er meget stærkt, og det optimale, man kan gøre for sin rovfugl, er at træne den i det fri, hvor fuglens jagtinstinkt stimuleres med falkelokken.

Man kan erhverve en del kendskab til rovfuglenes levevis, adfærdsmønster samt til falkonerteknikkerne ved at læse noget af den kolossale mængde litteratur, der er skrevet om emnet. Men uanset hvor mange bøger man læser, kan man ikke læse sig til at blive falkoner, ligesom man heller ikke kan lære at ride ved at læse bøger om ridning.

For at lære at ride kan man gå til ridning på en rideskole. Og for at lære at blive falkoner kan man gå på falkonerkursus. Der udbydes mange kurser om falkoneri, og der findes både gode og dårlige kurser, men vælger man et anerkendt sted som eksempelvis The British School of Falconry, går man ikke galt i byen. I Danmark er der to gange om året mulighed for at deltage i kursus på Fredensborg Falkonergård. Man bliver dog ikke falkoner efter nogle dage eller måske et par uger, men sammen med den viden, som er opnået via bøgerne, er man dog kommet igang. Der kræves lang tids erfaring og arbejde med rovfugle, inden man har lært at »læse« deres signaler og bevægelser, som gør, at man kan forstå dem og få glæde af samarbejdet.

Ikke alle mennesker er lige egnede til at arbejde med dyr, og der stilles store krav til en falkoner. Allerede i 1582 skrev hollænderen Sigmund Feyerabends i sin bog følgende om falkoneren:

»Han skal være ligefrem, venlig, sagtmelig, elskværdig og have flere andre gode egenskaber. Han skal være modig og mild samt overmåde interesseret i falkejagt. Når falcken er ulydig, må han ikke blive vred og råbe til den, bruge ukvemsord imod den, rykke i den, skubbe til den eller slå den, men være overbærende og vise tålmodighed og med god og venlig behandling rette falkens fejl samt opdrage den grundigt og med mesterskab. Han skal være arbejdsom, ikke sky nogen møje eller noget arbejde dag eller nat og altid tænke på sine falke; hverken vejr eller vind varme eller kulde må ødelægge hans arbejdsglæde.« (Neuw Jag-Vnnd Weydwerck Buck)

Skønt gammelt, er der megen sandhed og fornuft i dette citat, og det giver en glimrende ide om det arbejde, man står overfor ved indgangen til en ny tilværelse som falkoner.

Lovgivning

Når man har gjort op med sig selv og familien, at man ønsker en tilværelse som falkoner, kan man begynde at undersøge mulighederne for at få lov til at holde den givne rovfugl.

De fleste rovfugle betegnes som truede dyrearter og er derfor undergivet streng lovgivning. I 1994 blev den danske jagtlov revideret, hvilket indebar yderst restriktive regler for hold af danske rovfugle. Der kræves en særlig dispensation fra Miljøministeriet (Skov- og Naturstyrelsen) til anskaffelse og hold af danske rovfugle. Dispensation gives kun i ganske særlige tilfælde. Derimod gælder knapt så restriktive regler for hold af »ikke danske rovfuglearter« som eksempelvis harris hawk, rødhalet høg, sakerfalk mv. Her følges EU-lovgivningen.

Før der gives tilladelse til at holde en rovfugl, skal man lave et hus til fuglen (voliere), som opfylder Miljøministeriets krav. Volieren skal godkendes af den lokale politimyndighed og tilses af kredsdyrlægen.

Miljøministeriets retningslinier for anbringelse af rovfugle og ugler i fangenskab af 12. marts 1982:

»Rovfugle og ugler skal holdes i voliere udført i punktsvejset tråd eller lignende. Mindst et hjørne skal være beskyttet, således at både de sammenstødende vægge og den tilhørende del af loftet er fremstillet af uigennemsigtigt materiale.

Volieren skal være udstyret med mindst to siddepladser, hvoraf en skal være overdækket. Siddepladserne bør være på naturlige grene af varierende form og tykkelse. En af siddepladserne bør være placeret i mindst 2 meters højde.

I bunden af volieren bør der være en stor sten, således at fuglene kan hvæsse deres næb.

Der bør være mulighed for dagligt støvbad (støv/jord må foretrækkes frem for sand). Endvidere bør der være mulighed for dagligt bad i et kar med en diameter af mindst samme størrelse, som fuglens halve vingefang.

Volieren skal have følgende mindstemål:

	Længde	Bredde	Højde
<i>Småfalke, spurvehøg og ugler</i>	<i>3 m</i>	<i>2 m</i>	<i>2,5 m</i>
<i>store falke, stor hornugle, glente og duehøg</i>	<i>5 m</i>	<i>3 m</i>	<i>3 m</i>
<i>ørne og gribbe</i>	<i>8 m</i>	<i>5 m</i>	<i>3 m</i>

Gammel vandrefalkehun med bytte – en søpapegøje. Falkene bider nakken over, inden plukningen af byttet påbegyndes.

Loven kræver, at rovfuglen er opdrættet hos mennesker i mindst 2 generationer, hvilket skal kunne dokumenteres og fremgå af det dokument (CITES), som udarbejdes i forbindelse med ejerskiftet. Dette er normalt ikke noget problem, idet de fleste opdrættere i Europa, USA og Canada har levet op til disse krav i mange år.

Loven kræver endvidere, at fuglen bliver udstyret med en microchip, og at der tages en blodprøve, som eventuelt kan indgå i en DNA-analyse for at få slægtskabet afklaret.

De ovenfor anførte mål m.v. er kun retningslinier, men i mange tilfælde bruger politiet dem som udgangspunkt og godkender derfor kun volierer, der lever op til retningslinierne. Når man anskaffer sig en rovfugl, er det en selvfølge, at den har gode forhold at leve i, også i de perioder, hvor den ikke bliver trænet hver dag. Retningslinierne er derfor et fornuftigt udgangspunkt, når en voliere skal bygges.

Opdrættere

Der er efterhånden kommet så mange rovfugleopdrættere i Europa, USA og Canada, at billedet umiddelbart kan forekomme noget uoverskueligt. Men her er det vigtigt at henvende sig til et par falkonerer for at få et overblik over pris og kvalitet, der varierer en del. Man må også gøre op med sig selv, om man ønsker en færdigtrænet rovfugl, eller om den skal være unge. De trænede rovfugle koster mere, men er en garanti for, at det er en rovfugl, som er i stand til at tage i mod lærdom. Nybegyndere anbefales absolut en færdigtrænet fugl. Rovfuglene er ofte lidt billigere i England, Canada og USA end eksempelvis i Tyskland, men hertil skal så lægges transport- og karantæneomkostninger m.v. Da USA og Canada ikke hører til EU, kan papirarbejdet i nogle tilfælde blive en del mere bureaukratisk.

Mange falkonerklubber stiller gerne deres ekspertise til rådighed og giver gode råd og tips. Se adresselisten bag i bogen.

Falkonerudstyr

Inden man starter med træningen af rovfuglen, må alt udstyret være klar til brug. Det nytter ikke, at man får rovfuglen hjem og så må vente i ugevis på at få sendt en falkelokke fra England. Nej alt udstyr skal være klar til brug, i det øjeblik falcken kommer til sit nye hjem.

Handsken anvendes for at beskytte hånden og en del af armen mod rovfuglens skarpe klør. Falkehandsker skal være af blødt læder som eksempelvis hjorteskind, for hele tiden at have føling med sko/langrem. Handsken vil normalt være til venstre hånd, så højre hånd er fri til at arbejde med (hætte, langrem, dråle osv.). Ørnehandsker laves i kraftigere skind – eventuelt dobbeltskind for at skåne hænderne mod de ofte 5-8 cm lange klør.

Sko, dråle/karabinhage og langrem er rovfuglens daglige »påklædning«. Skoene er læderremme om hvert af fuglens ben. De er ca. 15 cm lange til mellemstore falke og afsluttes med en revne til at fastgøre drålen eller karabinhagen i. Langremmen er en ca. 1,2 m lang læderline, der fastgøres i drålen/karabinhagens tilbageværende øje. Dette udstyr svarer til hundens halsbånd samt snor og er til at holde styr på rovfuglen, så længe man ønsker, at den forbliver på handske eller blok.

Hætten får rovfuglen til at forholde sig i ro under håndtering, transport, behandling, eller hvis en anden falkonerfugl er på jagt. Med hætte kan rovfuglen ikke se, og det er forklaringen på, at den sidder fuldstændig stille på handsken, blokken eller i bilen. Hætten er nøje tilpasset hver enkelt fugl og bliver håndlavet efter fuglens vægt og art. Hætten har en lukkeanordning i nakken, hvor to forskellige sæt læderremme kan henholdsvis lukke (de lange) og åbne (de korte med knude). Hætten kom oprindeligt til Europa i 1200-tallet. Formentlig var det korsfarere, som under de lange rejser til Mellemøsten så hætten i brug hos arabiske falkonerer.

Bjælder bliver brugt under træning og jagt for at kunne finde falcken, når den sidder i højt græs, imellem grene eller i tåget vejr. Bjælden fastgøres

En ung falkonerdreng med sin duehøg og jagthunde. I mere end 1000 år har falkonerkulturen været et vigtigt led i opdragelsen af ungdommen blandt den toneangivende klasse.

om et af rovfuglens ben eller på en halefjer. Bjælderne laves i mange udformninger, hvor den mest benyttede bliver lavet i Lahore i Pakistan. Bjælderne bliver lavet i messing eller sølv og findes i forskellige størrelser.

Blok og bue bruges som hvileplads for falcken, høgen eller ørnen på jagtlokaliteten og i forbindelse med rovfuglens træning.

Falkonertasken er stor og rummelig med mindst 2 kamre. I tasken lægges falkelokke, ekstra kød og evt. bytte. Tasken er indrettet således, at kød og bytte er skjult for rovfuglen.

Vægten er en vigtig del af falkonerens udstyr. Vægten skal veje med 5 gr. nøjagtighed. Inden man flyver med sin rovfugl, må man veje den for at få et billede af, hvordan dens kondition er den pågældende dag. Ved en for høj vægt vil rovfuglen have en tendens til at sætte sig og være lidt lad, mens den ved en for lav vægt ikke flyver optimalt.

Radiosender er et af falkonerens moderne hjælpemidler til at finde en bortkommen rovfugl. Senderen vejer sjældent mere end 10 gram og monteres som oftest enten ved fuglens ben eller på en halefjer.

Modtageren kan sættes sammen med en løs retningsfølsom antenne, eller en magnetantenne til at sætte på taget af bilen. Sidstnævnte kan være hensigtsmæssig til at afsøge et stort område. Senderen udsender bib-lyde, som høres højere, jo tættere modtageren er på senderen. Ved hjælp af den retningsfølsomme antenne kan man hurtigt pejle sig frem til fuglens position.

De fleste radiosendere virker bedst inden for en radius på 10 km. Modtagerforholdene er dog stærkt afhængige af fuglens position. Jo højere til vejrs, jo bedre modtageforhold. Det er også en fordel selv at pejle fra et højt punkt.

Foder og pleje

Allerede før man anskaffer sig en rovfugl, bør man gøre sig klart, hvor man skaffer frisk kød, og om man er i stand til selv at slagte duer, høns og kaniner.

For at få en sund og rask rovfugl skal man variere kosten mest muligt. Det er vigtigt at fodre med råt kød, der stammer fra rovfuglens normale byttedyrsstørrelse – altså ikke okse-, svine- eller hestekød, som normalt, og specielt i længere perioder, vil være for stærkt. Foder som daggamle kyllinger, duer, høns, kaniner, agerhøns, fasaner, rotter og mus er særdeles velegnet til rovfuglene. Foderet skal helst serveres med hår eller fjer, hvilket rovfuglen foretrækker og er nødvendigt for en sund fordøjelse.

Det er en selvfølge, at kødet skal være fra sygdomsfrie dyr. Tilbyd aldrig rovfuglen kød, der stammer fra overkørte eller selvdøde dyr.

Vand

Det har været den generelle opfattelse, at rovfugle ikke drikker særligt meget og i mange tilfælde har nok i den væske, som føden indeholder. Men nye undersøgelser har vist, at rovfuglene har brug for ca. 50 ml væske per kilo legemsvægt. Især i varme, yngleperioder, under transport og træning er det af største vigtighed, at der er rigeligt med frisk vand for rovfuglene.

Rovfuglene æder mere om vinteren end om sommeren, og fodringen skal selvsagt reguleres i overensstemmelse hermed. Det er også vigtigt, at foderet ikke fordærver under optøning i sommervarmen. Foder hellere med halvfrossent kød end noget, der har ligget for længe. Som en tommelfingerregel skal en mellemstor falk, der flyvetrænes om vinteren, æde 10%-15% af sin kropsvægt. Større rovfugle æder forholdsmæssigt mindre. Havørne og kongeørne f.eks. kun 5-8%. Man kan finde frem til den rigtige fodermængde ved at sammenligne fuglens vægt med dens flyve-

Hejrejagt i Algeriet. Falkene er gået op over hejren for at tvinge den til jorden. Oliemaleri af Eugène Fromentin fra 1878, Musée Condé, Chantilly.

lyst. En for fed rovfugl bliver nervøs og passiv – fastedage er nødvendige mindst en gang om ugen.

I slutningen af februar eller marts begynder fuglenes fældning, og her er det særlig vigtigt, at give rigelig og næringsrig føde, så fjerene vokser sunde og stærke ud.

Under fældningen, som kan strække sig over adskillige måneder, er det vigtigt ikke at komme til at tage for meget på fuglen, da fjerene er skrøbelige. En fjer, som ikke er vokset helt ud, er ofte øm – undgå derfor unødigt berøring af fuglens fjer i fældningsperioden.

Under fældningen kan fuglene være lidt mindre villige til at flyve, men der er ingen grund til at stoppe flyvningen. I naturen må rovfuglene også flyve og jage i denne periode. Husk dog at rovfuglen bruger mere energi, idet der i perioder kan mangle ganske mange store vigtige fjer, hvilket vanskeliggør flyvningen. Hos de fleste rovfugle i naturen vil fældningen af alle fjerene tage mindst 2 år. Hos ynglende hunfugle vil fældningen normalt være kraftigst under rugningen, hvor hannen vil supplere hende med føde. Hannen er da nødsaget til at udsætte fældningen til efter rugetiden, og da hannen kun har begrænset tid, vil der da foregå en meget kraftig fældning. I de kolde regioner er fældningen afhængig af lys og varme perioder.

Træning

For nybegynderen er det tillige vigtigt at få en ung rovfugl (ca. 8 uger). Træningen på fuglens nye adresse kan herefter så småt begynde, måske sammen med en mere erfarede falkoner.

I nogle tilfælde har opdrætteren selv påbegyndt træningen af rovfuglen, og måske er den allerede fortrolig med at komme til handsken. Dette er selvfølgelig en stor fordel og kan spare en for en masse tid, men i nogle tilfælde har fuglen lært ting, som man ikke selv ønsker at gå videre med. Dette kan vise sig at være ganske vanskeligt at komme af med.

Det er derfor det mest almindelige, at man erhverver sig en fugl, som ikke har været i hånd før. Følgende retningslinier kan være nyttige, når træningen skal begynde.

Det første man skal foretage sig med fuglen, er at få monteret sko eller manchetter, så fuglen med det samme kan komme til at sidde på handsken. Herefter kan fuglen vejes. Det er fornuftigt at lave et skema, hvor man mindst en gang om dagen i træningsperioden noterer vægten, så man kan finde idealvægten (hvor fuglen er mest motiveret). Falke skal også lære at få hætte på. De første par gange kan falke være lidt modvillig, da den jo ikke har prøvet det før og derfor ikke ved, hvad der skal ske. For at få fuglen til at forbinde hætten med noget godt, lader man indledningsvis falke æde små kødstykker fra hætten. Husk her som i al træning med rovfugle, at tvang ikke hjælper. Fuglen skal være indstillet på samarbejdet med mennesket – ellers flyver den blot væk ved først givne lejlighed. Hvis falke er sky, er hættræningen en nødvendighed for hurtigt at komme videre.

Fodringen af falke skal altid foregå på handsken. Det er helt naturligt, at den ikke ønsker at tage føde til sig de første gange den sidder på handsken. Det er ingen ulykke, at fuglen springer en dag over uden at få noget at æde. For at falke skal blive fortrolig med sin nye ejer, er det af stor betydning, at man opholder sig så meget som muligt sammen med fuglen, snakker i et lavt toneleje og langsomt vænner den til at se mere og mere af omgivelserne. De første par dage skal der dog ikke være alt for mange nye synsindtryk. Før i tiden var det – efter de første par dages træning – normalt at tage rovfuglene med på beværtninger og i parker. Selv i køkkenet, hvor der normalt er megen aktivitet, kunne falke eller høgen komme på besøg for at vænne sig til menneskets mange lyde og bevægelser.

De første par dage viser falke meget lidt interesse for det kød, som falkoneren holder mellem tommel- og pegefinger. Men lige pludselig får fuglen lyst til at smage på det, og når falke har overvundet sig selv, begynder det at gå hurtigt. Når falke er helt fortrolig med handsken skal den vænne sig til omgivelserne, herunder synet af hunde, heste og andre dyr. Den kan langsomt vænnes til at flyve fra sin sædvanlige siddeplads og over på falkonerens handske, som i de første mange måneder altid vil tilbyde en godbid i form af et passende stykke kød. Langsomt kan man begynde at øge afstanden mellem falke siddeplads og den fremstrakte handske.

Det at svinge falkelokken på den rigtige måde er ganske vanskeligt, da falken flyver henved 100 km/t i dens forsøg på at gribe efter den.

Når falcken virker helt tryk ved omgivelserne og er stabil til at komme til handsken, kan man langsomt begynde at introducere falkelokken for falcken. Der skal være bundet noget godt kød på f.eks. duekød og helst med fjer. I volieren trækkes falkelokken langsomt hen over jorden, og første dag falcken flyver ned på lokken, får den lov at æde alt, der er bundet på. Dagen efter gentager man denne øvelse et par gange, hvor falcken får lov at spise et par bidder, inden den tages op på handsken til en anden mindre bid kød for ikke at blive mæt for hurtig. Når falcken er blevet rigtig glad for falkelokken, kan man begynde at vise falcken, hvordan lokken kan bevæges i luften og efter et par ture rundt i luften – stadig inde i volieren – holdes den i kort line ud fra hånden, hvor det så er meningen, at falcken skal flyve hen og gribe det kød, der er bundet på falkelokken.

Alt dette bør foregå i volieren. Når pladsen bliver for trang, kan man flytte ind i en ridehal eller et større aflukket lokale (uden vinduer), så falcken rigtig kan begynde at flyve. Har man ikke mulighed for at låne en stor hal, kan man benytte en lang, tynd line, som fastgøres til falkens sko og falkonerens bælte. Det er helt afgørende, at der ikke er højt græs eller andre generende genstande, som linen kan sætte sig fast i under træningen. Falcken finder hurtigt ud af, at der er forhindringer, og herved kan meget arbejde gå hen og blive spildt, fordi falcken finder det for besværligt at trække linen.

Når falkoneren skønner, at falcken er 100% fortrolig med både falkelokken og handsken, er det på tide at gå ud i den fri natur uden nogen sikkerhedslinje eller andet, der kan holde falcken tilbage. Nu er det øjeblik kommet, som skal vise, om arbejdet har været gjort godt nok. Har man ikke selv en radiosender – er det måske en god ide at alliere sig med en falkoner, der har en, som kan lånes, de første par gange falcken flyver frit. Det skal være stille i vejret og helst sidst på eftermiddagen, hvor fuglen normalt er mest motiveret for at flyve.

Det er vigtigt at bevare hovedet koldt, for det er helt normalt, at falcken en af de første gange vil se sig omkring. Ofte bliver man forundret over, hvor god en flyver rovfuglen allerede er. De fleste rovfugle har en god stedsans, og såfremt man har haft falcken med rundt i området på handsken, vil den normalt vende tilbage efter en lille tur rundt. Hvis falcken bliver forskrækket, kan udflugten dog blive af længere varighed og det kan

blive nødvendigt at få radiomodtageren i gang. I mange tilfælde er fuglen slet ikke så langt væk, men sidder måske skjult i en trækrone. Når man har fået øjenkontakt med fuglen, begynder man at svinge med falkelokken på et sted, hvor det er nemt for falken at tilflyve. Man bør så vidt muligt stille sig, således at fuglen får modvind at komme ned i, da den er utryk ved at flyve i medvind. Man skal tænke på, at falken endnu ikke er verdensmester i at manøvrere. Falken har i nogle tilfælde brug for lidt betænkningstid, hvorfor falkoneren må væbne sig med den berømte tålmodighed. Det nytter ikke at begynde at klatre op efter fuglen eller lignende, for så vil den blive skræmt og formentlig være tabt for stedse. Nej, falken har brug for tid, og det må falkoneren tålmodigt finde sig i. Falkelokken skal ikke svinges hele tiden, af og til må den blive liggende på et synligt sted på jorden. Når falken endelig har bestemt sig for at komme ned til falkelokken, er det vigtigt, at den bliver passende belønnet med at få lov at spise nogle gode bidder i fred og ro, inden man går over til den. Man nærmer sig falken i et uhyre roligt tempo med rolige bevægelser, og til sidst lægger man sig på knæ, idet man rækker handsken frem mod falken med et godt og synligt stykke kød. Handsken vippes lidt frem og tilbage samtidig med, at man fløjter eller benytter sit sædvanlige kaldesignal.

Selvom man er blevet lidt forskrækket over falkens første udflugt, der måske har været lidt længere end forventet, er det af stor betydning, at man ikke stopper træningen i det fri. Nu er det vigtigere end nogen sinde at holde falkens træning ved lige. Helst hver dag, og måske endda flere gange om dagen, hvis falken ikke har spist for meget første gang.

På under 14 dage kan falken allerede forekomme at være 100% stabil på falkelokken, men man skal være klar over, at falken mangler at stifte bekendtskab med mange ydre forhold som f.eks. hunde, musvåger, blæst, regn og sne. Der kan også komme vilde rovfugle for at kigge eller sågar være drillende krager og skader. Dette kan i nogle tilfælde skræmme den unge falk, som ikke tør fange falkelokken. Alt sammen er spændende oplevelser, som gør falkoneren fortrolig med sin falks temperament. Oplevelserne er tillige med til at styrke falkens selvtillid og stabilitet.

Politik og naturbeskyttelse

I de sidste 25 år har der været en voksende interesse for naturen – sikkert fordi der hver dag bliver mindre og mindre tilbage af den. Den politiske opmærksomhed er ofte rettet mod de natursager, som specielt har haft mediernes interesse. Mange sager får desværre en tvivlsom afslutning, netop fordi mediernes ofte sætter dagsordenen for mange politikere. Følelsesprægede holdninger har ofte været vigtigere end faktuelle kendsgerninger.

Falkejagt har været forbudt i Danmark siden 1967. Op til revisionen af jagtloven i 1992 var der en følelsesladet debat om evt. atter at tillade falkejagt i Danmark for derved at harmonisere lovgivningen i Danmark med hovedparten af det øvrige EU, hvor falkejagt er tilladt. Omvendt var der grupper som fandt, at hold af rovfugle hos mennesker burde forbydes helt.

Som noget ekstraordinært fandt de tidligere arvefjender – nemlig jægere og ornitologer – i 1991 sammen og indgik et »historisk forlig«, hvori bl.a. indgik forslag om et forbud mod falkejagt og hold af rovfugle. Disse tidligere modstandere kunne finde sammen, fordi jægere var bange for at risikere alvorlige indskrænkninger på en række andre jagtområder og derfor var villige til at give afkald på falkejagten, der kun berørte en ganske lille gruppe mennesker, og ikke var en mærkesag. Ornitologledelsen var til gengæld villige til at ofre en række fugle for at komme falkonerne til livs, idet disse af ukendte årsager bliver anset for arvefjender. Ornitologledelsen var f.eks. villig til fortsat at tillade jagt på en række fugle og bl.a. give udvidet jagttid på vilde gæs og hjejlen. Det er yderst tvivlsomt, om ornitologledelsen her havde føling med græsrødderne i Dansk Ornitologisk Forening, der ikke har noget mod falkejagt og hold af rovfugle, men hellere havde set en reel indsats for fuglebeskyttelse. Med den nuværende jagtlov har ornitologledelsen i sin iver for at komme falkonerne til livs accepteret, at millioner af fugle opdrættes alene med henblik på jagt, og at rovfugle stadig kan indfanges og dræbes.

Ifm. Folketingets efterfølgende behandling af jagtloven lagde ornitologerne heller ikke fingre imellem i argumentationen, idet der ikke kunne findes saglige argumenter imod falkejagt og rovfuglehold. Fx sammenlign-

de ornitologledelsen falkejagt med hanekamp og tyrefægtning vel vidende, at langt de fleste ikke ved tilstrækkeligt meget om falkejagt til at kunne gennemskue denne besynderlige sammenblanding. Man fik også søsterorganisationen i Norge til at misinformere Folketinget ved at tilsende et brev med falske påstande om rovfuglekriminalitet i Skandinavien. Den seriøse del af den danske presse har forgæves forsøgt at få nordmændene til at fremlægge dokumentation for disse påstande, der alene var fremsat for at forhindre falkejagt i Danmark og formentlig har været medvirkende til at påvirke de danske politikere. Resultatet blev ihvertfald, at falkejagten ikke blev introduceret, hvilket dog måske også skyldes, at falkonererne kun repræsenterer ganske få stemmer. Ornitologernes ønske om at forbyde hold af rovfugle blev heldigvis ikke imødekommet.

Tillisch

Den mest betydningsfulde fredning af rovfugle i Danmark kom i sidste øjeblik og skyldes C.J. Tillisch. Resultatet af hans indsats blev Landbrugsministeriets bekendtgørelse af 7. april 1954, som totalfredede en stor del af rovfuglearterne i Danmark.

C.J. Tillisch sørgede også for, at fredningen på effektiv måde kom til jægerens kendskab, idet han sammen med Jagtrådet udgav pjecen: »Rovfuglene og Mennesket«, hvor der blev gjort rede for begrundelsen for fredningen. Pjecen blev fra politikontorerne udleveret sammen med jagttegnet.

Tillisch efterlod sig stor respekt. Ornitologer, falkonerer og andre rovfuglevenner står i dyb gæld til denne mand, som opnåede så enestående resultater for naturbeskyttelsens sag.

Tillisch var ikke blot en rovfugleven, men viste også stor interesse for falkejagt, og han slutter sin bog herom således: »Blot det at se en falk forlade sin herres hånd, med største lethed flyve frit op i luften, gå ret ud med en fart af 1-2 km i minuttet, og så pludselig ved fløjtens lyd, et råb eller kast med falkelokken dreje rundt, komme ned fra skyerne og igen sætte sig på sin herres hånd, vil altid være en pragtfuld oplevelse«.

Men den kontrol- og administrationspraksis, der som følge af jagtløvsforliget blev indgået for at kigge rovfugleejere i kortene, er som miljøminister Svend Auken har udtalt »meget restriktiv og ressourcekrævende – ikke bare i forhold til den, der gælder for hold af andre truede dyregrupper, men for hele miljøområdet som sådan«.

Nutidens trusler mod rovfuglene

Den alvorligste trussel for nutidens rovfuglearter er ødelæggelse og indskrænkning af deres leveområder samt den stærkt øgede interesse og færdsel, som hele året finder sted her. DOF's medlemskreds har været stærkt belastet af ægsamlere, og man har set domfældelser af fremtrædende ornitologer, der har fået beslaglagt i tusindvis af æg fra sjældne fuglearter.

Hertil kommer ifølge en rapport fra Dahl Mikkelsen, DOF, at der årligt nedlægges mellem 1.300 og 1.900 rovfugle. Undersøgelsen gælder alene herregårdsvildtplejen. Hertil kommer udryddelse som følge af den øvrige jagt i landet, som med et realistisk skøn fordobler det nedlagte antal rovfugle. På årsbasis drejer det sig måske om fire tusinde dræbte rovfugle i dagens Danmark. Endelig giver Skov- og Naturstyrelsen – i åbenlys strid med EFs fuglebeskyttelsesdirektiv – tilladelse til udryddelse af mere end 100 rovfugle årligt.

I Danmark har man i de seneste år fundet både vandrefalk og havørn med hagl og skudsår, og den røde glente er blevet forgiftet med bladan. Rovfugle i vore nabolande har lidt samme skæbne. Som tidligere nævnt har myndighederne i Norge for nylig givet dispensation til at udrydde kongeørne i yngletiden.

Jægere hævder oftere og oftere, at rovfuglebestanden nu er så stor, at man vil skyde fuglene igen. Selv på Island, hvor jagtfalken den fornemste af alle rovfugle lever, ønsker bønderne at drive jagt på den, da de hævder, at bestanden er blevet for stor, hvilket går ud over rypebestanden, som er i tilbagegang. Tusindvis af rovfugle skydes og udryddes i Skandi-

Status of Peregrine Falcon Recovery

1975

Number of Known Pairs in State

West
39 Pairs

Midwest & S. Central Canada
0 Pairs

East
0 Pairs

1994

Number of Known Pairs in State

West
828+ Pairs
(2,722 Peregrines Released)

Midwest & S. Central Canada
62 Pairs
(727 Peregrines Released)

East
104 Pairs
(Approx. 1,250 Peregrines Released)

Number of pairs based on available information; some variation may occur. Figures include releases by the Santa Cruz Predatory Bird Research Group, the Midwestern Peregrine Recovery Group centered at the University of Minnesota and the Canadian Wildlife Service.

navien både legalt og illegalt – hovedsageligt som følge af jagt- og vildtplejeinteresser.

I dag er det vigtigere end nogen sinde tidligere at informere om rovfuglenes vigtige rolle i naturen, og i naturbeskyttelseskredse må man trække en skarp linie og en gang for alle gøre det klart, at rovfuglene har en klar og entydig førsteprioritet til det naturlige vildt. Hvis ikke menneskets rekreative interesser dæmpes en smule, kan de arter som i dag er almindelige i naturen måske gå hen og lide samme grimme skæbne, som vandrefalken led for blot 30-40 år siden: Den måtte jages i 8 af årets 12 måneder, blot fordi den havde samme jagtinteresse som jægere og landmænd.

Opdræt og genudsætning

Rovfuglenes generelle fremgang i naturen i dag skyldes, dels at de ikke må jages længere, dels at der gøres en aktiv indsats for deres artsbevarelse. Grundstenen i bevarings- og opdrætsarbejdet er verden over den ekspertise, som falkonererne i hundredvis af år har opbygget.

Vandrefalkebestanden i Sydsverige er således forøget med 30% i de senere år som følge af et udsætningsprojekt, der får falke fra en dansk rovfugleopdrætter. I England og Tyskland er falkebestanden fordoblet de sidste 10 år netop med de arter, som er særligt populære hos falkonerer. Det sidstnævnte bekræfter, at i de lande, hvor der er mange falkonerer, og hvor jagt med rovfugle er tilladt, er bestandene i fremgang som følge af falkonerernes udsætningsprogrammer. I USA, hvor falkonererne i perioden 1975 til 1994 har udsat henved 4.700 vandrefalke, er bestanden nu større end nogensinde tidligere. Førende videnskabsmænd på rovfugleområdet har da også påpeget, at tiden nu er inde til at fjerne visse rovfuglearter fra Washingtonkonventionens liste over stærkt udryddelsestruede arter, hvis tiltroen til målsætningen i konventionen skal bevares.

← (På siden overfor). På denne planche vises resultatet af det store redningsprojekt for vandrefalken, som er gennemført i USA i en 20-års periode. I 1975 var der kun 39 ynglende vandrefalkepar i hele USA og i 1994 var tallet steget til over 1.000 par. I perioden udsatte man knap 5.000 vandrefalke.

Jagtfalkeungerne er, som alle andre rovfugleunger, ganske hjælpeløse og helt afhængige af forældrenes jagtheld.

Litteratur og kilder

Der findes meget litteratur om rovfugle og falkoneri, men desværre ikke på dansk. De fleste gode bøger må læses på enten engelsk eller tysk eller erhverves igennem antikvariater.

<i>Titel</i>	<i>Forfatter</i>	<i>Udgivelsesår/forlag</i>
Eagles, Hawks and Falcons of the World	Leslie Brown og Dean Amadon	1989 The Wellfleet Press ISBN 1-55521-472-x
North American Falconry & Hunting Hawks	Frank Lyman Beebe Harold Webster	1994 Box 1484 Denver
The Compleat Falconer	Frank L Beebe	1992 Hancock House Publ. ISBN 0-88839-253-2
The Falcons of the World	Tom J. Cade	1982/1987 Comstock Cornell University Press, Ithaca, NY
Falconry & Art	Christian Antoine de Chamerlat	1987 Sotherby's Publications ISBN 0 85667 3382
Peregrine Falcons	Roy Dennis	1991 Colin Baxter Photography Ltd - UK
Falconry Art And Practice	Emma Ford	1992 Blandford, UK ISBN 0-7137-2248-7
Falconry & hawking	Phillip Glasier	1978/1987 BT Batsford Ltd. UK
Danmarks Fugleliv (I)	Heilmann, Manniche	1928 Hage & Clausens Forlag
Greifvögel Europas	Theodor Mebs	1994 Franckh-Kosmos ISBN 3-440-06838-2, Tyskland
Falconry, Care, Captive Breeding and Conservation	Jemima Parry-Jones	1988 David & Charles, UK ISBN 07153 89149

Falkejagten og dens historie	C.J. Tillisch	1949 P. Haase & Søns forlag
Rovfuglene og Mennesket	Frank & Jacob Wenzel	1993 Ørnereservatet ISBN 87-981925-3-1
Jagtfalken på Regeringsplan	Frank Wenzel	Frank Wenzel 1978
Nordiske Rovfugle	Frank Wenzel	1970 Gyldendal
The Falconers & Raptor Conservation magazine		UK, Northants. NN15 5QP (tlf.: 0536722794)
Ottar (tidsskrift fra Tromsø Museum)	Hårvard Dahl	5/86 Bratrein Nr. 162
The National Geographic Magazine 1920 Fuertes		Louis Agassiz December
The National Geographic Magazine		Galen Rowell April 1991
Arkeologi i Västsverige 5 Museum 1992	Jan Eric Sjöberg	Göteborgs Arkeologiska
Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre järnålder	1983 Maria Vretemark	(Uppsats i Arkeologi ved Stockholms Universitet)
1.000 fuglebogstitler fås ved henvendelse til The Owl's Nest Bookshop, UK Tlf.: 01420-22668		

Nyttige adresser

Falkonerudstyr

Martin Jones – Falconry Furniture, The parsonage,
Llanrothal, Nr. Monmouth, Monmouthshire,
NP5 3 QJ, UK Tlf.. 0600 84300

Langley Mews, Pleydells Farm,
Sutton Road, Langley,
Kent ME17 3NF, UK.
Tlf.: 01622 863297

Ben Long
Bryn Hyfryd, Rhyd-y-Meudwy
Llanelidan, Ruthin
Clwyd, LL15 2RA, UK

Falkoner-klubber

British Falconers Club
Home Farm F.M. Hints, Nr. Tamworth, Staffs.
B78 3DW, UK

The Scottish Hawking Club
Crookedstane Elvanfoot
By Biggar Lanarks
ML12 6RL, UK

Deutscher Falkenorden
President Eckart Schomair
Dorfstrasse 7
D-2811 Otersen

NAFA (North American Falconers' Association)
c/o Kenneth Filkins
506 S. 14th Street
Fort Dogde
IA 50501
USA

Falkoner-kursus og rovfugle-information

British School of Falconry
Stelling Minnis
Canterbury
Kent
CT4 6AQ
UK

Fredensborg Falkonergård
Davidsvænge 11
3480 Fredensborg
Tlf.: 42 28 25 83
(fra 6. august 1996: Tlf.: 48 48 25 83)

Ørnereservatet
Skagensvej 107
9881 Bindslev
Tlf.: 98 93 20 31

